

Pontot, vesszőt nem ismerek...

CSIBI ISTVÁNNÉ SIKLÓDI MÁRIKA
ÖNÉLETÍRÁSA

[Erdélyi Magyar Adatbank]

KÖZREADJA ÉS AZ UTÓSZÓT ÍRTA

HORVÁTH ARANY

A FAMETSZETEKET

GY. SZABÓ BÉLA

KÉSZÍTETTE

NŐK LAPJA

[Erdélyi Magyar Adatbank]

**Pontot, vesszőt
nem ismerek,
de a szó
mind igaz**

CSIBI ISTVÁNNÉ SIKLÓDI
MÁRIKA ÖNÉLETÍRÁSA

EURÓPA KÖNYVKIADÓ BUDAPEST

1902. január 21-én, Ágnes napján születtem. Nevem Siklódi Márka. Gyergyóditróban a Tomák utcájában laktunk. Éldesapámot Siklódi Péter tomának hívták, éldesanyámat Simon Linának. Éldesapám gazdálkodó volt, nyáron a mezőn, télen erdőléssel foglalkozott. Karácsonyra mindig hazajött. Ekkor történt, hogy lement az alszegbe a fizetését fölvenni. Föl es vette. Az útmentin volt egy gárgyáskút, vizet ivott, azonnal le es betegedett. Úgy hozták haza. Három napra halt meg. Én ötéves voltam. Ötön maradtunk testvérekül árván: Sándor bátyám, Rózsika néném, Pista bátyám, Imre öcsém. Sándor bátyám a négy polgári iskolát elvégezte volt, bé volt rukkolva katonának. Nem sok idő múlva megnősült. 1914-ben kitört a háború, bátyámat kivitték az olasz frontra, lövést kapott. Ott halt meg.

Rózsika nénémre emlékszem, mán serdülő leány volt, és az osztovátában szötte a székely rokolyánakvalókat piros és fekete fejtővel. Ezt énekelte:

Ej, haj, megkondult a gyoditrói nagy harang
Húzza aztot három hófehér vadgalamb.
Három hófehér vadgalambnak hat szárnya,
Ej, haj, nem kelle nékem senki megunt babája.

Tizenkilenc esztendőös korában férjhez ment. Odahaza maradtunk négyen éldesanyámmal együtt. Pista bátyám volt a háztáj kisegítője. Nyáron odahaza, télen a várhegyi gyárhoz járt dolgozni. Amikor fizetést kapott, leszámolta éldesanyámnak. Aprópénzben volt krajcár, forintos és fillér. Először az aprópénzt számolta le, és az arany ötforintost félretette. Mi az öcsémmel csak úgy néztük a csillogó arany ötforintost.

Birtokaink es voltak. A belsőségnek való volt a nagy út mentin. Gyitródombjának hívtuk a távolabbit. A legtávolabb a halasági erdőrészt volt két holdon. Mivelhogy mi még fiatalok voltunk, éldesanyámnak nem volt kivel gazdálkodni, csak a közeli birtokon dolgoztunk. A magasit, a halaságit haszonbérbe adta ki éldesanyám. Jóeső érzés volt a Gyitródombján dolgozni. Bátyám énekszóval kaszált. Ezt énekelte:

Lement a nap a maga járásán.
Sárga rigó van a Tisza partján.
Sárga rigó meg a fülemüle.
Szép a rózsám, hogy váljak meg tőle.

Estefelé kimentünk a kapuba játszodni az öcsémmel és a szomszéd gyermekekkel. A pásztorfiú juhokat hajtott el előttünk, közöttük báránnyok es voltak. Mi örvendezve mutogattunk azokra, és ilyenképpen mondtuk: Ez az enyém, az es az enyém. Másnap reggel nálunk jött a juhok gazdája, és azt mondta, hogy az este a leánka megfogott egy báránnyt és béhozta. Ő azért jött, hogy adjuk vissza a báránnyt. Mi az öcsémmel nem jedtünk meg, mivel csak a kezünkvel mutogattunk a báránnyokra. Asszony koromban ez a juhos gazda lépett bé egy ügyvéd irodájába, ahol én egyedül ültem. A feje állandó rizgésbe volt. Máinapig bánom, hogy nem kérdeztem volt meg tőle, hogy mi történt a báránnyal.

Következett szeptember, amikor éldesanyám a központba vezetett az iskolába. A tanyító úr megkezdte a tanszerek kiosztását. Kaptam egy könyvet. Az olvasás, számtan, történelem mind egybe volt. Kaptam egy hit-tankönyvet, palatáblát palavesszővel. Szivacsot kötöttünk a táblára. Kedden és pénteken járogattunk a misékre es. Engemet a jobb hangúakhoz választott a tanyító úr, és az orgona mellé állított. Még ma is a filembe cseng az a szép ének, amit a reggeli misén énekel-tünk.

Igazságos, jólelkű tanyítónk volt. Ahol mentünk haza, mindenütt köszönni kellett. Éldesanyám egy alkalommal nem volt odaha-

za, csak Pista bátyám. Neki nem akartam köszönni. Makujságból. Kétszer küldött vissza az ajtóba, amíg hangosan köszöntem. Három osztályt jártam ki. Mind a háromban egy tanyító tanított, és ugyanabban a padban fejeztem be a tanulást.

Odahaza megvolt a fegyelem. Éldesanyám arra tanyított, hogy mindenkinek illedelemesen feleljünk, a kárinkodás illetlenség, ha félszeggel vagy együgyűvel találkozunk, tegyük észrevétlenül, és ne gúnyoljuk ki. Azt mondta: ha közös asztalhoz ülsz le étkezni, néjz körül, hogy egyformán jusson az ételből. Ha az úton ménsz, húzd ki magadot, ne ámbéskodj, ne tátogj.

Akkor a viselet bokáig érő vizitka és bokáig érő rokolya volt. Láttam, hogy a nagyasszonyok lépteire a szoknyájok alja billegett. Én es olyan büszke lépéssel mentem, hogy az én szoknyám es úgy billegjen.

Egy alkalommal az osztálytársammal bémentünk a veteményeskertbe, amikor éldesanyám nem volt otthon. Szedtünk almát, húztunk murkot. Éldesanyám rajtakapott a garázdálkodáson. Nem vert meg, csak a gúnyámot levette rólam, és csórén a kapun kicsapott. Én nagy szégyennel nanyóékní mentem, harminc méter távolságra tölünk. Én akkor úgy megszégyelltem magam, hogy kérés nélkül többet semmihez se nyúltam.

Éldesanyám azt mondta nekem:

– Te, Márika, én téged elszegődlek pesztrának egy kicsi gyermek mellé. Szerelj magadnak annyi pénzt, hogy tudjunk neked topánkát s vizitkánakvalót, rokolyánakvalót venni.

Helyre álltam szolgálni onokanénémnél. Hálóhelyem a földön volt. Egy fanszika lepedőt összerétegeltem magam alá, egy másik fanszikkával takaróztam. A fejem alá a ruhámot tettem. Ügyekeztem, hogy kedvekbe járjak, de a gyermek elég nehéz volt, kiváltképp, ha mezőre kellett vinni. A népek szemre vették, hogy cipelődöm. Úgy ítélték, hogy hátfájást kapok. Éldesanyámnak es mondták, és ő megvárta a gyermek anyját. így szólott néki:

– A koronádot, Jozefa! Hát ezért adtam neked a leánkát, hogy tönkretedd?

Négy hónapig voltam pesztra. Kifizettek, s én örvendtem, mert tudtunk venni amire szükségem volt.

Újra szólott éldesanyám.

– Márika, most olyan helyre szegődtetlek, ahol nincs kicsi gyermek, s könnyebb munkára tesznek. Új helyemen Józsa Sándornak hívták a tanyító urat. Velem jól bántak. A dolgom azzal kezdődött, hogy a fütőt és a lábbéliket meg kellett takarítsam. Kerekes kút volt, abból hordtam a vizet. Sokat küldözgettek, és én mindig futva mentem, hogy tetszedjen nekik. Kértek, hogy maradjak jövőre is, és én megörvendtem, a fejemet fönnébb

hordoztam, hogy 1912-ben es nálok maradhatok. Ott szolgáltam 1913. december 31-ig. Ekkor már tizenkét éves voltam.

Ősszel elküldték málnáért egy viderrel két asszony társaságában. A málnarész nagyon messze volt, így amikor megérkeztünk, elébb leültünk enni és pihenni, azután fogtunk neki málnászni. Szedés közben mind messzebb kerültünk egymástól. Én kiabáltam, de egyszer csak nem szóltak vissza az asszonyok. Engem ott hagytak a színültig tele vidremmel a magas marton, ahol medvék es jártak. Estére értem haza, de én ettől a perctől nem kívántam a málnaszedést.

Ebben az időben kezdődött a nagy-nagy háború. 1914. július 28-at írtak, amikor kitört az első világháború. Aki csak katonának képes volt, mind elvitték. Hazaérkeztek az erdei munkából az emberek, és búcsúztak, azonnal indultak. Az anyának a karján volt egy gyermek, mellette kétfelől kettő, három fogta a rokolyáját, az apa örökre elment. Láttam bátyámat, utoljára búcsúzott ő es, mert a legelső ütközetben meghalt Sándor bátyám. A legények le az utcán ezt énekelték ekkor:

Már énnékem nem sok üdő van hátra,
Főlpakolok, megyek az állomásra.
Itt hagyom az apám, anyám, jó testvéreim,
Meg a szép szeretőmöt.

Asszonyomat Gáll Ignácnénak hívták Tölgyesen. Az ura a háborúban volt, és én vigyáztam a kétéves fiacskájára, amíg tanyított az iskolában. Iskolai lakásban laktunk. Nem éreztem, hogy idegenben lakok, olyan jó szavú, bátorító asszony volt. Csak akkor láttam mosolyt az arcán, ha levelet kapott a harctérről. Egy reggel azt mondja asszonyom:

– Márika fiam, nagyon jelentős álmot láttam. Egy rózsaszálat fűztem a mellemre. Vajon mit jelent?

Én azt mondtam, hogy az nem lehet rossz. Alighogy ezt beszéltük, a kapunk előtt a főjegyzőt láttam elmenni, aki keresztkomájok volt asszonyoméknak. Azt a hírt hozták, hogy sürgöny jött, amiben értesítik asszonyomat, hogy a férje fejlődést kapott, és Bécsbe vitték a nagykórházba. Szegény asszonyom telefonáltatott, hogyha elmenne, élve találná-é? Este tízkor én vittem haza a hírt, hogy meghalt már az ura. Ekkor szeretettel elbúcsúztunk, és hazaköltöztem Ditróba, ahol már gondoskodtam a jövőre való helyemről. A központi nagyvendéglőbe szegődtem el. Ezt éldesanyám nem látta jónak azért, mert világi hely volt. Én meg nagyon szerettem fehér kötényesen kiszolgálni. Az egyik asztalnál ült Mátyás doktor, és megkérdeztem, hogy a tyúksültnek melyik részét parancsolja? Este felsúroltuk a vendéglőt. Csak tíz napig voltam ott, mert éldesanyám megparancsolta, hogy azon-

nal menjek haza, mert elszegődött Borszék-re egy rokonféléhez. Nem volt mit tenni. Ne-kiindultunk szánkóval a Közreznek két szép lóval. Amikor megérkeztünk, a konyhában elsőnek pillantottam meg, hogy két fazekat tesz asszonyom a fűtőre. Káposztát főztünk, de a cselédeknek külön. A kenyér es külön volt sütve. Reggel elhatároztam, hogy semmi szín alatt nem maradok. Este, amikor asszo-nyom lefeküdt, én a tarisznyámba bepakol- tam a ruháimot, és magam mellé tettem az ágyba. Mikor kezdett hajnalodni, fölkeltem, szép csendesen az ajtót kizártam, s futva men- tem az utcán. A falu végén lámpavilágot lát- tam. Jó reggelt köszöntem, s béléptem. Na- gyon meglepődtek, hogy ilyen jókor hova in- dultam. Nem akartak elengedni azon a nagy erdős hegyen egyedül, huszonnégy kilomé- terre a falumtól. Küldtek vissza a helyemre. De amikor kivirradt, én egész hazáig mentem éldesanyámhoz, aki azt kérdezte tőlem, ami- kor meglátott:

– Te mért jöttél haza? Azt a koronádot, hát hatháziskodol? Eltakarodsz innét!

1916. augusztus 28. volt. A faluban megver- ték a dobot, hogy mindenki meneküljön, mert Tölgyes felől jönnek a románok. Én ekkor Pletkovicséknál szolgáltam. Jött utánam nagy sietve éldesanyám, s mondta:

– No, Márika, te készülj, gyere haza, mert

menekülünk. Már es jönnek a románok, vé-
lünk mi lesz, ha utolérnek?

Asszonyom erősködött, hogy nem enged, a bére-
met se fizeti ki, ha elmegyek, mert az ura
a fronton volt, a két gyermekkel egyedül ma-
radt volna. De nekünk akkor a pénz se számí-
tott. Rózsika néném várt már otthon. Hozzuk
kellett menni elébb, mert a két kicsi gyermek
ott volt a Plopcison, a tanyán, az öreg Kolo-
zsi Ágoston bácsi felügyelete alatt. Ez az em-
ber helyettesítette sógoromat az erdőpásztor-
ságban, amíg az a fronton volt. Ez egy nagy
uradalmi erdő volt, s néném az urával oda
szegődött volt erdésznek. Hát ketten néném-
mel készültünk előre, mivel éldesanyám pa-
kolta, aggatta le a ruhákat. Egy darabig néz-
tem, miként aggatja le a gúnyákat, s gyúrja
belé a zsákokba, amíg azokba is fért. Mert
már nem es fért, s az üdő csak telt. Rózsika
néném-mel gyalog vettük az utat Galócás felé,
mivel a vonatok mentek-tértek a katonaság-
gal. Mi arra nem fértünk.

Amikor a tanyára értünk, a kicsi leánka az
egyéves, a legényke a hároméves ott álltak a
fal mellé támaszkodva. Az öreg mihelyt meg-
látott, abban a helyben fogta bé a tehényeket,
s indultunk a Kerszthegyre Remete felé.
Ágoston bácsi vezette a tehényeket, néném-
mel mentünk a szekér mellett, a gyermekek a
szekéren kuporodtak. Így indultunk a bi-
zonytalanságnak.

Ahogy a Plopcsisről mentünk kifelé, látom, hogy a völgyekben es laknak itt-ott elszórtan. Imaházuk és csengettyűjük es van. Románok laktak ott. A tetőre kiértünk, ahol vagy négy szekér volt már. Azok es erdőpásztor-családok voltak. Hát megtelepedtünk az erdő közepén, és a szekerünk volt az otthonunk. Reggel arra virradtunk, hogy szép szabályos rendben jöttek ütközetre a román katonák. Münköt nem bántottak, de hozzánk közel szüntelenül szóltak a géppuskák, ágyúk s mi-egyéb. Buff, buff, tyu, tyiu... Most es hallom, s a szívemen van az ijedség, amit akkor éreztem. Mellettünk léniába katonák vonultak, a puskát lövésre, előretartották, s mind meghajolva haladtak. Münköt kikerültek, hozzánk nem szóltak. Vagy két óra múlva jött egy tiszt, és hazaparancsolt bennünket. Azt mondta, ne féljünk, menjünk csak haza, mert bántódásunk nem léssen. De mi bizony félünk, mert egy ember felmászott egy fára, és onnan nézte Ditrót. Azt es látta, hogy ég a Keresztes Pista boltja. Na, de nem volt maradásunk, hazamentünk a plopcsisi tanyára. Hozzánk csapódott még két öregebb pár Csíkból. Zsuzsanén tudott románul, s az jó volt tolmácsnak. Néném fiatalasszony volt, félt a katonáktól, bebújt a hídba a szénába. Az ételt es oda adtuk fel neki. Két patrol járkált egyik nap, s azt kérdezik, hogy a gyermekek anyja hol van? Zsuzsanén válaszolt nagy ke-

servezen, hogy meghótt az anyjuk, s az apjuk es valahol a háborúban van. Sajnálhatta a gyermekeket. Másnap hajnalban Rózsika néném leszól nékem:

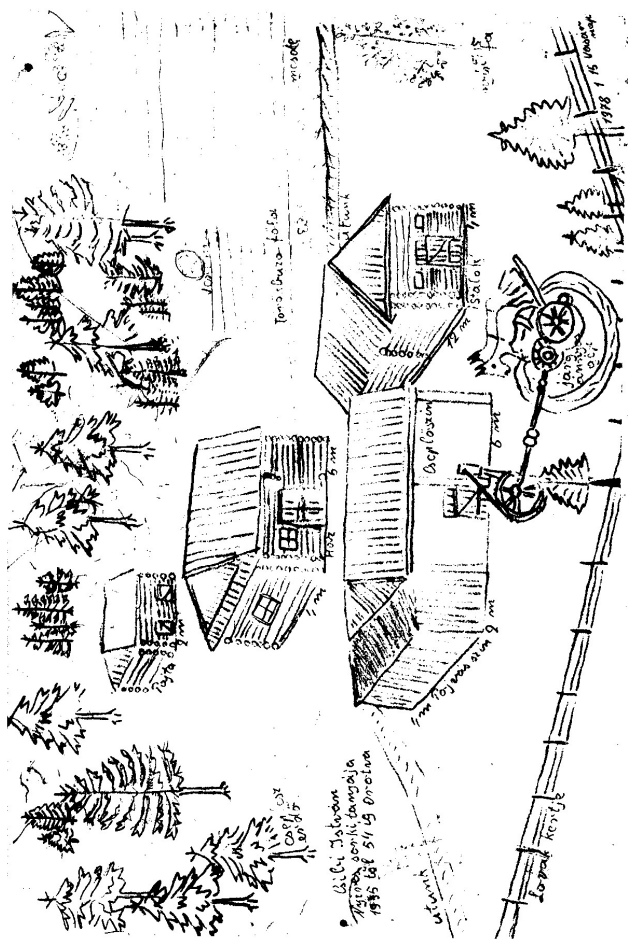
– Te, Márika, a lovas futárok vágtaiban futtak Hévíz felé, úgy néztem innen a hídból. Vajon mi lehet? Délfelé énekszóra lett figyelmes s a rézbandára. Azt fűtták, hogy: „Sárga a csikó, sárga a nyereg rajta.” Néném, mikor meghallotta, hogy magyarul énekelnek, egyből leszökött a hídból, a létrán két-három fogat hagyott ki, úgy sietett. Egy kenyeret csípett a hóna alá, és futott a katonák elé. Ahajt Vécsen megtérítették a román katonákat, azért énekeltek olyan vidáman. Mindjárt az öcsém es megérkezett hazulról, hogy nézze meg, mi van vélünk. Kérdezte, hogy megyek-é haza Ditróba, de még nem mentem, mivel Rózsika néném állapotos volt.

Egyik éjjel bántotta a szülés. Fogta magát, elindult a völgy felé, úgy egy kilométer távolságba, ahol élt egy román bábaasszony, akivel a többi gyermekét es szülte. Útközben megszülte a gyermekét. Fiú volt. Ki tudja, hogy ölelte fel a gyermeket s mindent, de tovább ment a bábaasszonyig s onnan haza. Akkor ébredtem fel, amikor feresztették a gyermeket, s az sírni kezdett. Azt a szülést sínylette meg a fiúcska es, mert Péternek keresztelték, de nem élt meg. Rózsika néném ebből lett

beteg, és ötvenöt esztendőskorában meg es halt emián.

Haza nem jóra mentem, mert éldesanyám azonnal indult Brassóba a szemkórházba. Egyedül maradtam a lakásunkban. A középső szobában laktam, mert a belső szobát elfoglalták a cseh katonák. Nem sokáig volt maradások, mivel indulniok kellett Romániába. Anynyit azért csináltak, hogy valahonnan hoztak egy díványt, és mivel nem fért el a falnál, a szegiből lefűrészelték. Mikor az a rendbéli elment, jött a másik. Egész évben így volt, én pedig nagyon búsultam éldesanyámért. A halálmadár fölszállott a kút gémjére, máskor a csűrünk tetejére. Ott rikácsolt. Ettől erősen féltem. Ahogy este néztem az ablakra, egy fekete, nagy arcú embert képzeltem benézni az ablakon. Szólítottam es egy katonát, akivel bátrabb voltam, hogy félek a fekete embertől. Az kinézett, s látta, hogy az istállónk szege az, ami árnyékot vet az ablakra, Szerencsére hazajött éldesanyám meggyógyulva. Ezzel gondtalanabb lettem. Béiratkoztam a Kohn gyárába dolgozni, ami elég közel volt hozzánk. Reggel korán fűtt a gyár, én mentem a szolgálatba. Előbb condrahordással bíztak meg, csak azután tettek oda kásztázni. Délben mentünk ebédelni, olyankor hallottam egy legénytől ezt az éneket:

CSIBI ISTVÁNNÉ RAJZA A NYÍRESSARKI TANYÁRÓL.

HALASÁG / BALRÓL A MÁSODIK CSIBI ISTVÁN HÁZA,

ELŐTTE IMRE FIÁÉ.

Kedves feleségem, mi baj angyalom?
Mit keres itt a katona az én ágyamon?
Erre-arra néz az asszony. Hol van itt
a katona?

A szolgáló leányomat fektettem oda.

1917 tavaszán béiratkoztam erdei munkára a Közrez farkára. Összecsoportosultunk, és elindultunk éjfél tájban. Mikor megérkeztünk, ki volt virradva. Elsőnek kivettük a prémondát: puliszkalisztet, túrót, szalonnát. Tizenhat személyes kajiba volt a lakóhelyünk. Zöld fenyő, fehér fenyő volt a hálólhelyünk. A kajiba előtt főztünk a főzőfán, Két hosszú borona volt letéve egymástól olyan távolságra, hogy az üstök férjenek. Azon főztük az ennivalót. Én a kéreghordáshoz voltam béosztva. A hátunkon hordtuk ki a mezőre a fakérget. Amikor a fölvi gyászó elkiáltotta magát: „Hallja meg mindenki, hujja, héj” – elhagytuk az erdőt, mert ez volt a jelszó a munka befejezésére. Gyergyóvárhegyen kéthetenként kaptunk fizetést, ahova gyalog mentünk mind énekszóval. Ezt énekeltük:

Kimegyek a hegyre,
Fölmegyek a hegyre,
Lenézek a völgybe,
Ott látom a babám
Egy kovácsműhelyben.

Marosvásárhelyre csomagot vittem Pista bátyáimnak. Írta, hogy őt es viszik ki a frontra. Sokára levelet es kaptunk tőle a galíciai front-ról. Azt írta, hogy jól van, mi pedig ügyeljünk magunkra. Ha nem lesz fánk, bontsa meg éldesanyám a csúrt. „Tüzeljen éldesanyám, meg ne fájzék, mert a hűlésből keletkezik a betegség.” Így írt Pista bátyám. Én pedig örvendtem, hogy válaszolhatok. Láttam, hogy a nagyleányok rózsás kovertát vesznek. Én es azt vettem. Elküldtem a levelet Galíciába a rózsás kovertában. Értésíttem bátyá-mot, hogy mi jól vagyunk, van tűzifánk, van ennivalónk bővön. A legjobbakat írtam, hogy nyugodt legyen. Hamarosan választ kaptunk. Örvendett a levelemnek, de többet rózsás le-velet neki ne küldjék, mert a harctéren elég rózsát lát. Hát én életemben többet senkinek rózsás levelet nem küldtem. Ezekben az idők-ben még a gyermekek es azt énekelték:

Lemberg mellett van egy kerek erdő,
Közepében van egy gyásztemető,
Abban nyugszik százhuszezer baka,
Eltemette gyászos Galícia.
Nem magyar föld nyomja a testemet
Galícia, gyászos Galícia.

1918-ban Pista bátyámról hírt hallottunk, hogy nagy ütközetben volt, aztán orosz fog-

ságba esett. Így az sem maradt, kivel levelezünk. A háború 1918. október 19-én ért véget veszteséggel. December elsején adták Erdélyt a románoknak. El es foglalták Erdélyt, de bizony az elején nagyon szorosan fogták a magyarokat, nehogy ellenek lázadjanak. Egy embert gyanúba fogtak volt a Kohn Zénó gyárjában. Elvitték, élve többet nem es jött haza.

Marosvásárhelyre jártamban még két szomszéd falusi lány jött vélem. Elindultunk a közeli falvakba munkát keresni, hogy törökbúzát szerezzünk. Szép tájakat láttam, ott láttuk először, hol terem a szőlő. Béértünk egy faluba, és én mindenkitől kérdezősködtem, hogy nem tudnak nekünk munkát adni. Barátnőim szégyenlősök voltak, megálltak egy rongyos asszony mellett. Nekem kacagva mutatták, hogy hátha az kerít munkát nekünk. Én szépen megkérdeztem tőle, mondtam:

– Bárhova tesznek dolgozni münköt, nekünk mindegy, csak törökbúzát kapjunk. Menekülés után voltunk, nem volt otthon élelem.

– No, jertek, fiaim, én adok nektek törökbúzakocsány-szedést.

A házában ételt melegített nekünk, jó tyúkhúslevest. Egész héten dolgoztunk, és mindenkünk egy zsák törökbúzát vitt haza. Az asszonynak csak az volt a hibája, hogy részeges volt.

Szárhegyről kaptunk pityókát es. Gyalog vittük haza a véka pityókát, és így telt az üdő,

ennivaló-beszerzéssel a sok nehéz időben. Én amit tudtam, megtettem a csalárdért. Várhegyen vasútépítéshez kezdtek, én elsőnek iratkoztam oda es. Ősszel kezdődött a munka, és más esztendőben az aratás hívott el onnan. Én akkor még nem voltam gyakorló arató, mint a más három, kikkel arattam. Ezért meg sem mertem vigyázkodni, nehogy lemaradjak. A hírnevemet nagyon féjttem. Szombaton vacsorával vártak az aratóból, köménymagos pálinkával és töltelékes káposztával. Én bizony nyugtalankodtam, hogy vajon meg vannak-é elégedve az én munkámmal? A háziaszszony fölvette a poharat, és fölköszöntött, majd így szólott hojzám:

– Márika, mondd meg anyádnak, hogy jövő héten es engedjen el aratni.

Télire megint úri házakhoz fogontoztam mosni, meszelni. Tavasszal a ditrói vasútállomástól kezdük meg a vasútépítést, és bévégeztük a Lokon. A sipterfahordáshoz voltam béosztva. Kibojtolt, tiszta kajibában aludtunk, és a prémondából főztünk. Amikor a munkahelyen összetalálkoztunk, mindenki elmondta a hallott híreket. Csak arra voltunk kíváncsiak, hogy kik jöttek haza a háborúból, a fogságból. Ádám bácsi, a munkavezetőnk mondta nekünk:

– Ti fiaim, tudjátok meg azt, hogy sok nép odaveszett. Kik meghaltak, kik fogságba estek. A háborút mi nem nyertük meg.

Tizennyolc éves koromban kívántam leánykodni, de még nem volt rendes ruházatom. Elmentem a táncba, és éldesanyám ideadta a nagy hárászruháját, hogy tegyem magamra, mert a kabátom kopott volt. Megállottam a velem egykorú leányocskák mellett. Akkor csak leányocskáknak számítottunk, mivel a háború mián sok volt a huszonöt éven felüli leány. De nem vettek föl táncolni, mert a velem egykorú fiúk arra voltak büszkék, hogy nagyleányt táncoltathatnak. Megindultam, hogy menjek haza, és ekkor elejembe állott egy fiú, Mélik Sándornak hívták. Elvitt táncolni. A hárászkendőt odaadtam egy leánynak. A tánc végén mentem a kendőért, de a leány már nem volt ott. A hárászkendő a fogasra se volt akasztva. Elmentem a lakásukra, hogy kérjem el a hárászkendőt. Soha meg nem kaptam. Ezzel a kárral kezdődött a leány-ságom.

A következő vasárnap es elmentem a táncba egy szomszéd leánnyal. A nagyterembe a központba mentünk, nem pedig a felszegi Bajkók

házába. Bémentünk, és megállottunk a falnál. Senki nem kérdezte, hogy bár mért jöttünk ide. Rózsikán volt egy kivágott blúz. Otthon éldesanyámat megkérdeztem, hogy tudna-é adni házivásznat, hogy én es varrják magamnak jövő vasárnapra egyet. Kivarrtam zöld levéllel és fregyszín rózsával, jövő vasárnap immán azzal mentem a táncba. Mikor béléptünk, nemsokára fölvettek táncolni. Húshagyókedden es elvittek táncolni, és a faluban csak kettőnknek volt ilyen szép kivarrott blúza. A tánc után így szólt hojzám bátyám:

– Hazajött Szabó Feri, s úgy nyilatkozott nekem, hogy a fiatalság között te leszel neki a legjobb. Úgy viselkedj, hogy ennél különb szerencsét nem kapsz. Emellett nem kell nap-számba járj.

Nemsok üdő múlva mégés azt hallom, hogy a fiú házasságra indult más leánnyal. A nagy reménnyel megcsalódtam.

Vasárnap reggel éldesanyám elküldött a mészárszékbe, hogy vegyek egy fél kiló húst hármunknak. Már csak hármunkából állott a család. A piacon szembe jött vélem egy katonatöltött, szép fiú. Barna szemű, hosszúkás arcú. Fehér harisnyát és csizmát, kék flanellkabátot és piros kötött karmantyút viselt. Fekete kalap volt a fején. Ahogy azt megpillantottam, az volt a gondolatomban: ó, Istenem, hogy szeretném, ha ez lenne az én uram. Amikor elmentünk egymás mellett, visszanézett,

és engem akkora öröm fogott el, hogy repülve mentem tovább. Már csak a tíz órát vártam, hogy harangozzanak, mehessek a templomba. A nagymise után a plébános úr elimádkoztatta térden állva a néppel azt az imát: „Örök, mindenható Isten, tekints irgalmas szemeiddel reánk, kikért a Te egyetlen fiad, a mi urunk Jézus Krisztus a világra jött.”

Mise után megálltunk a templom előtt. Kezdődött a közhírré tétel. Én két lépcsővel magasabban állottam, hogy megláthassam azt a fiút, akivel szembetalálkoztam a reggel. Nem láttam sehol. De még a délutáni táncban sem a központon. Mondtam es a barátnémnak, Simon Péter Linának, hogy néjzünk széjjel a felszegi táncban es. Odaérkezésünkör hújzták bé a zenészek, hát az ajtón a legelső kilépő az a legény volt a szeretőjével. A szívem megtelt örömmel. Megállottunk a barátnémmal a falnál, és amikor újra kezdték a cigányok, odajött hozzám akit én úgy kerestem, és fölkerít táncolni. Simon Jováki Sándornak hívták. Tánc közben megkérdezte, hol lakunk. Mondtam, hogy a faluban megkap, ha igazán keres. Ezzel véget ért a tánc.

Otthon lámpát gyújtottunk, én szekérsörgést hallok. Nyílik a kapunk, koppantnak az ajtónkon. A tessékre belépett Füstös Csibi Pista, akivel vagy két mondatot váltottam a táncba, de azt is csak azért, mert a földjeink összeérnek a határban. Egy kicsi csomagot

adott nekem, azzal búcsúzott es. Kibontom, hát négy darab feketekávés csésze volt benne. Újra koppantnak az ajtón olyan nyolc óra körül. Belépett az, akit kijegyeztem magamnak.

Előbb a szeretőjét kísérte haza, onnan jött hojzám. Elmondta nékem, hogy a reggel, amikor engem meglátott, azt gondolta, hogy az ő számára feleségnek csak én kellenék, ha az Isten es úgy akarja. Magam es elmondtam vallomásomat, hogy bár ő lehetne az én uram. Olyan, de olyan boldognak éreztük magunkot... Három évig tartottuk a hűséget Sándorral, azzal a gondolattal, hogy egyik a mást soha.el nem hagyjuk.

Akkoribán a fiúk mind dolgozni jártak erdei munkára a Tászlóba. Egy-két hónapig es oda-voltak. Így tett az én kijelöltem, Sándor es. Mikor hazajött a munkából, elvitt a bálba, mert ő volt a táncrendező, a gazda. Korábban elmentünk, hogy fogadja a fiatalságot. Eljött egy salamási katonabarátja es. Amíg az én szeretőm elszámolt, es gazdaként fogadta a fiatalságot, engem udvariasságból odaadott táncolni ennek a legény barátjának. Két párt es el kellett táncoljak. Előbb nem bántam, mivel ügyes iparosfiú volt. Karhányósan táncolta a keringőt, én azt es tudtam, de kezdett terhemre lenni, mert én jobban szerettem a közönséges csárdást. Béfejeződött az elszámolás, kezdődött a harmadik pár. A legény

esment engem vett fel táncolni, s az én szeretőm fölvette az egyik szép barátnémot. Erősen megharagudtam, el akartam menni, de Sándor észrevette.

– Hová mész, Márika? – lépett utánam az ajtóban.

– Én haza, mert én nem árunak jöttem a táncba.

Megmagyarázta, hogy azért adott a legénynek táncolni, mivel legjobb barátja. Én meg kijelentettem, hogy máskor az én akaratom s tudtom nélkül ilyen ne történjék.

Levelet kaptam Füstös Csibi Pistától. Kiváló irodalmi fiúval íratta meg, hogy a levél szépen mutasson. Ő nem tudott szép betűköt írni. Visszaírtam, hogy köszönöm a megemlékezést, de írjon a saját kézzel, mert engem nem érdekel a cifra betű, csak az őszinteség. De még ezt es csak azért írtam, mert a földjeink szomszédosok voltak.

Egy vasárnap így szólt hozzám Sándor:

– Jere vélem, mert nem bánod meg.

Ezzel bémentünk a faluba az ékszerészhez, ahol vett nékem egy piros fejű fülbevalót. Igyekeztünk volna összeházasodni, ez annak es volt a jele. Éldesanyám mellőzte, még nem látta jónak. Nem mertem megsérteni éldesanyám akaratát, hát halasztottam abban a reményben, hogy később belenyugszik. Kikért a jelöltem. Esmént azt a választ kapta, hogy nincs férjhez adó lánya éldesanyámnak. Mi

mégis elmentünk és jelentkezünk a házasságra. Éldesanyám hátul jött nagy kisírt szemmel utánunk. Az irodaház közelében meghújzta a szoknyámat. Intette, hogy ne menjek. Ránéztem Sándorra, és olyan könyörgőre fogtam a hangom.

– Sándor, ne menjünk. Várjunk még.

– Mit akarsz tovább, Márika? Mit mind halogatjuk? – csattant fel Sándor, de megjohászodott. Még a pénzt es nálam tartotta, az új házban a kályhát es úgy csinálta meg, ahogy én akartam. De a következő vasárnap újra szólott éldesanyámnak.

– Linanén, én most utoljára jöttem magukhoz. Belé van egyezve, hogy Márika eljöjjön hozzám?

– Mondtam néked, nálunk férjhez adó lány nincs. Ha meg akarsz házasodni, házasodhatsz – felelte éldesanyám.

– Na Márika, add vissza a fülbevalókat – mondta Sándor, és már lépett ki az ajtón. Vitte az indulatja. Én futtam utána a kapuig, szótlán. A kertnél megállottunk.

– Mi lesz belőlünk, Márika? – nézett rám szomorún Sándor. Nem volt mit mondjak, csak nagy bánattal befuttam a házba. Kedden reggel egy leány béköszönt. Azzal azt mondja, hogy Jováki Sándor és Turuc Jozéfa elmentek jelentkezni házasságra.

– Isten segélje – mondtam én, s ezzel az erőm elment.

1920, pünkösöd, nagycsütörtök. Ezen a napon mentem először a csíksomlyói búcsúra. Régi szokás szerint a régi, kicsi templomba gyűlt össze a nép. Ott reggeli misét hallgattunk, és úgy indultunk el a búcsúra. A mise végén. Lukács József plébános úr a Szent József oltárra elé lépett, és azt adta hírül a népnek, hogy a búcsúra menés le van tiltva 1919-től. Új kormány adja a rendeleteket. Erre a nép elszomorodott. Voltak akik sírtak, de voltak köztük olyanok, akiknek fogadalmuk volt, hogy nem maradnak el a búcsújárásról. Egy asszony a nagy tömegeből eléindult. Győző Rózsának hívták. Két kezét a nép felé tárta intőleg, és énekszóval buzdított.

Jertek Jézus hívei
Mária tisztelői
Jertek a hitnek szárnyán
Zengjen mindenek ajkán
Üdvözlégy ó Mária
Üdvözítőnk szent anyja.

Huszonötön indultunk el. Egy alszegi barát-nőm es jött, Truca Birinek hívták. A pakkhozót Mári Péternek hívták. Neki es búcsújárási fogadalma volt. Minden évben ő vitte a búcsújárók csomagjait. Egyik évben nem végezte el a vetést. Nem ment el, csak megvárta, hogy a búcsúsok elinduljanak. Aztán hazament, befogta a lovakat, kiment a mezőre

szántani. Kicsi üdő múlva a lova belélépett a kötőfék láncába, s a lába eltörött. Azóta a fogadalmát megtartotta, és most egyedül es elindult volna, azt mondta nekünk.

A menetet a régi szokás szerint tartottuk bé. Az út melletti keresztelnél imádkoztunk, énekeltünk szenténekeket. Szárhegyre felértünk, ügyesen szabályos sorrendbe álltunk. Énekszóval tartottunk a menetben ígyen:

Mennyországnak királynéja tiszta szűz,
kérjed a Te szent fiadot érettünk.

A templom harangjával addig kísérték, míg elhaladtunk, s a Békény vizénél pihenőt tartottunk. Dánfalán megaludtunk. Reggel onnét indultunk Csíksomlyóra. Amikor Somlyóhoz közeledtünk, elejünkbe jött Fülöp Pető, a papnövendék. Ditrói születésű. A fogadtatás után elmondta a búcsújárás történetét: Egykor a pogányok üldözték a keresztényeket. Raboltak es azok. A keresztény nép a templom köribe menekült, s ekkor a pap elhátározta, hogy felveszi a harcot velük. Szembe áll a pogánnyal. Összeborult a nép, és imádkozott. Kérték a Mária közbejárását, s piros zászlót tűztek ki a torony tetejébe annak jeléül, hogy felveszik a harcot. A fehérnépek sapkát tettek, s mind béálltak a harcba. A deákok, akik béálltak az emberek közé, ágakat vettek a kezükbe, s úgy állottak a felnöttek közé,

hogy a nép sokasodjék. Nagy tömegnek mutatkoztak. Dobosuk es volt. Dobpergéssel indultak s Mária énekkel az ellenség ellen. Amikor ezt meglátta a pogány vezér, nem vette föl a harcot. Azt mondta:

– Vonuljunk vissza, mert ezek akkora erővel vannak, hogy amit edáig szereztünk, mind-mind elveszítsük.

Visszavonultak. A Mária közbejárásával szabadultak meg a pogányoktól, s ettől kezdték meg a búcsút Csíksomlyón. Ezzel a fogadtatást bévégezte Pető. A templomi harangszó várt, az orgonaszó kíséretével énekeltük el a Mennynek királynéját. De erőst kevesen voltunk. Felkiáltott a pap: hol van a népünk? Máskor nem fértünk a templomban, és most csak huszonötön értünk el Ditróból? Kaptunk volt egy szép piros keresztet, s mi a közös pénzünkön csináltattunk két szép fehér zászlót, s úgy indultunk hazafelé. A lóról levettük a csengettyűt, avval csengettünk a menetben a falvakon keresztül. Ekkor a búcsún volt nekem egy kedves barátném, aki azt fogadta, hogy az én barátságomtól soha el nem marad. Balázsjoska Julának hívták. Nagyon félt, hogy én előtte ne hogy férjhez menjek, mert nekem biztosabb kérőim voltak, mint néki.

Egy reggel jön nálunk, hogy na, néki sikerült a férjhez menés. Jelentkezni es jártak máma. Menjek én es, mert nekem van akihez,

ott van Szabó Feri, az elvenne, és akkor közel fogunk lakni egymáshoz.

– Hadd el – mondtam én. – Meglátom, hogy az éjjel milyen álmom leszen.

Reggel ilyen gondolattal bíbelődtem: amelyik fiúval találkozom hamarább, ahhoz megyek férjhez. Ha Feri, ha Pista, ahhoz megyek. Július 17. sokadalom napján volt ez. Mentem a piacra, s hát leghamarább az út mentén Pista állott a barátjával. Köszöntem s megállottam vélek. Huncutul azt kérdik:

– Márika hé, mi hírt tud?

– Semmi mást, csak annyit, hogy a leányok mennek férjhez.

– Maga nem menjen?

– Mennék én es, ha vinnének – de erre Pista megfogta a kezemet, és félrehívott. Azt kérdezte, hogy viccelek-é vagy komolyan beszélek.

– Ha eljössz hozzám, mondjad, Márika, mert én ezennel kész vagyok, hogy elvegyelek.

Kézen fogva mentünk végig a piacon. Ekkor nagy kirakodóvásár volt. Az előző három nap csak állatvásár, most kirakodóvásár. A kirakodópiacnak nagy volt a területe, teli sátrakkal, s amire csak szüksége volt a népnek, minden volt benne. Élelem, bútorzat, ruházat, edények, szerszámok, minden. Annyi dísz tárgy csillogott, hogy nem győztük nézni. Különbnél különb pogácsák, s az árusok kia-

bálták: „Ide a jó tordai pogácsára, fűszeresre, tükörösre.” A bazárosok arrébb ezt, hogy: „Hét az ár, hété-hét-hét, minden darab hét.” A szásznék vékony hangon nyíttak: „Vegye- nek fufujkát s hatymát, ocsó dió, jó dijó, nem kucus a belee.” A pékinas a kosarát a nyaká- ba akasztotta szijúval, s nyargalászott, úgy kiáltotta: „Lej darabja a kiflinek, úgy adom ahogy akarom, ahol viszket vakarom, ahol csoré takarom.” Forgott arrébb a lupuj hinta, és azt zenélte, hogy „esküvődön én es ott leszek, ne félj semmi rosszat nem teszek”.

Pista vett nékem ajándékot. Két árvácskás csiprot s egy sótartót. Ezzel én mentem es haza éldesanyámhoz a hírrel. Elmondtam, hogy este ejsze jön leánykérni Füstös Pista. Ő örvendett ennek, mert kezdettől ezt látta jónak. Nem Sándort. Már korán lámpát gyűj- tott éldesanyám, úgy várta a kérőmöt. Pista jött es, szépen kikért. A kaput bézártam. Csak halljuk, hogy jó valaki, s kopog az ajtón még- es. Szabó Feri volt, ő lépett bé nagy bosszú- son, szemrehányást tett, hogy én őt kikoszaraz- tam, neki fussel poharat adtam. Jula barát- nóm ezzel akart összeházásítani a nagy szom- szédságért, de mondtam hamar, hogy engem aki hamarébb kért, ahhoz megyek. Nem vár- hattam bizonytalanra. Egy hétre rá küldött két embert, Fülöp Lajost és Jakab Tamás Nácit. Sörrel fölpakolva értek bé az ajtón. Az emberek engem külön-külön félrehívtak,

ahogy az ilyen házasságok ügyiben szokás volt.

– Egy ilyen értékes fiút hagysz te itt a Halaságért, hallod-é, Márika? – támadtak nékem.

– Ezt ne tedd, ha eszed van...

Én nem es tudtam erre mit válaszoljak. S mihelyt gondolkodtam volna, csak lépik bé Pista. Azt kérdezi bosszúsan:

– Mi van itt?

– Semmi.

– Nem azt kérdeztem, értetted, hanem, hogy van-é értelme az ittvaló járásomnak?

De már ment es azzal a bosszúságával ki. Megharagudott. Egy hétig nem láttam. Következő vasárnap separtem a kapunk elejét, hát hallom a szekérgést. Pista jött. Én már kacagtam. Köszöntem, s ő köszönt nékem. Béekesség ült közénk esmént. Meg kellett beszéljük az esküvőt. Azt, hogy mikor legyen. Én már tudtam, hogy a vőlegény akarattya teljesül. Ő az ember, én csak utána következek immán. Ha úgy akarta, énnékem menyasszonynak kellett öltöznöm. Szépen, úgy, ahogy illik. Ahogy ő szerette.

Hát nem lettem a Jula szomszédja. Messze vittek a Halaságra. Úgy elmentem, mintha otthon se lettem volna soha Jula mellett.

Egyszer még eljött hozzám más legény, de ángyomnak volt igaza, amikor így figyelmeztetett:

„AZ ÉN NYUGODALMAM, OTTHONOM.”

HAVAS ERDŐ (1941)

Elmentünk a násznép kíséretivei a nagytemplomba összeesküdni. Amikor onnan kijöttünk, elindultunk a Halaságra, ahol így köszöntöttem anyósomat. – Ismerjen el a családjába, és fogadjon el gyermeke után gyermekének.

Ezután az asztalhoz ültünk, megkezdődtek a pohárköszöntők s a mozsikálás. Emlékszem, Mihály Jani bá ezt énekelte:

Itt is árok, túl is árok, ugorni kell,
Itt is kislány, túl is kislány, köszönni kell.
Ej, haj, köszönni kell annak a kislánynak,
Válajszon meg babájának.

Ezen a napon 1923. október vasárnapot írtak.

1923. október 24-én az urammal megkezdtük a bérendezkedést a Halaságon. Ez a hely Orotvától még jó messze van, talán van vagy 800 méter magasan. Innen már közelebb van a Közrez-havas, amely majdnem 1500 métert ér el. Nekünk kétszobás házunk volt már ott. Az uramnak a házban volt ágya, kanapéja, asztal, két szék, kicsi szék, sütőtekenyő, dörzsölőtekenyő. Nekem es volt majdnem ennyim. Két szép fiatal ökre volt Pistának a hat ár belsőségen. Két hold birtokrésze es volt, mint nekem, mert én es ennyit hoztam magammal, és egy kétéves tinócskát. A házhoz csapos kerten mentünk keresztül. Fűtőnk

nem volt, elébb a szomszédból kaptunk kölcsön egy rosszat, rea tettük négy kőre a plattent. Azon főztem. A Katalini vásáron egy szép leres kályhát, ingaórát s egy erdőlé szánat vettünk. Tavaszra az ökröket elcseréltük lovakra. Csillagnak és Vidámnak hívták őket. Ezekkel indultunk az élet útjára. Pista, az én uram Borszékről hordta a borvizet a hévízi állomásra. Három hónapig egyedül voltam odahaza. A belsőházunkból fancsikából, szép színes szőnyegekől pokrócot csináltam a lovakra, dörgölőből zabostarisznyát. A belsőház csak két hónapig viselte a szép holmikat. Megvettünk egy erdőlé szánat, annak az ülésdeszkáját es színes takaróval terítettem le. A lábunkot előre nyújtottuk, úgy ültünk s mentünk bé Ditróba. Úgy éreztük magunkot, mint a nagyságos urak a festett szánkóban. A ditrói és a szentmiklósi bankból takarékpénzeket vettünk fel, amit pontosan kellett törleszteni. Így tudtuk a birtokot megvenni. Az uram a cégéresi csordát es elvállalta 1927-ben. Mi es jól melléje állottunk. Többször kifuttam körül öt kilométerre a háztól, mert legkevesebb annyira tölem a csorda. Itt kaptam meg a lábaimba a gyengeséget es.

Forró, meleg üdő volt, de távolról görgeteg es hallottam. Nagyon fontos hírt kellett megmondjak az én uramnak. Ahogy kifuttam a belső szállásig, ott a jégeső lezuhant. A táj fehér volt a jégtől. Én csak ingben, szoknyá-

ban s mezítláb voltam. Az eső megszűnt, én küjjel futtam, hogy bár megkiálthassam a hírt. Visszatértem, de mire a Hompot Károly tanyájához értem, a lábam megbénult. Csak nehezen tudtam hazaérni. Otthon sósgázzal bédörzsöltem, majd enyhe melegvizes ruhába csavartam, amit béputyukáltam száraz ruhával. Attól a perctől kezdve a bal tomporomon Bénaság maradt.

Ettől az évtől az uram saját esztenát vagy őszlöt vállalt 1948-ig. Szóval huszonegy esztendőn keresztül. Legtöbbet én is segítkeztem, hogy minél többet takarékoskodjunk, törleszthessünk. Emlékszem, valakitől olyan földet kaptunk részibe, ami parlagon hevert. Teli volt kövel, hogy amíg fölszántottuk az urammal, a lovak sokat hanyigáltak engem. Sírtam. De harminc véka árpa lett benne. Az uram két bokornak a tövit összekötte, meg rakta bojttal, az árpát kévékbe erre rakta. A meredeken lehúztuk a lovakkal, az aljban szekérre raktuk, és levittük Orotvára a Fülöp Sándor gépjére, ott csépeltük ki. A közbirto kosság adott két terire való füvet, de mi még a mezőkből összekaszáltunk egy terit. Lepe dővel s rudakkal hordtuk össze. A völgyön bojton húztuk bé az útra.

A takarékból soha fölszólítást nem kap tunk, de ezt otthon megéreztük, mert ruház tunk es csak az maradt meg, amit nem tud tunk nélkülözni. Két gyapjúlepedőm volt, az

egyikkel takaróztunk, a másikat eladtam. Szégyen es ért, mert a vendégeknek csak gyenge takarót tudtam adni. A csipkés alsólepedőmből az uramnak fehérneműt csináltattam, hogy tudjon leváltozni. A menyasszonyi blúzomat eladtuk két véka árpáért. Ezzel a menettel értük el, hogy 1944-ben körülbelül hetven hold földünkkel, a nyíressarki tanyánkkal, járgányos cséplőgéppel rendelkezünk. Egy fillér adósságunk nem volt. 1949-ben ebből államosítottak harminc holdat. 1962-ben az összest.

Ikerleánkáim születtek. Erzsinek és Amálinak kereszteltük őket. Nagyboldogasszony napján egy pillanatig elszöndörödtem, azt láttam, hogy egy magos asszony az ajtónkon békélt, a karomról a leánkákat levette, s az ajtón kivitte. Sajnálattal néztem utának. Kilenc és fél hónapig éltek a leánkák csak. Az álmom annyit jelentett. Ebben az évben esmént álmod láttam. Egy kicsi kajibában kicsi bárányt fogtam, de a kezemből úgy eltűnt, mint a kámfor. Zsiga megszületett, élt két és fél hónapig.

Úgy történt, hogy anyósomat megkértem volt, hogy Anna leányát engedje vélem aludni, mert csak a kicsi gyermekkel voltam magamra. Az el es jött, nekifogtunk kézimunkázni. Énekeltünk vidám énekeket a gyermek mellett. Egyszer csak a kutya hosszasan elbaunkolta magát. Anna megrettent, azt mondta,

ez nem jót jelent. Megdöglik a tehén. Énekelünk tovább. Fölsírt görcsösen a gyermek. Fölvettem, elhallgatott. Enni kínáltam, de nem vette el a csicset se a teát. Ahogy fönn tartottam, úgy figyelt, olyan szép nagy gyermek volt fönn tartva. Még úgy mondtam neki: „Néjzél, kicsi fiam, üsmerjél meg engem, az éldesanyádot.” Ezzel letettem aludni, és azt kezdtük énekelni, hogy „Búcsúzik a katona a csalárdjától.” Ezután elálmosodtunk, készültünk lefeküdni. Anna megpillantotta a gyermeket, hát az meg volt halva.

– Márika, a gyermek meghótt, jaj, jaj, meghótt – kiáltotta. Úgy de úgy megijedtem, hogy a fejemből a lábamba futott a vér, s a fejem tetején bozsogott a hangyaboly. Kifuttunk anyósomhoz, aki megvigasztalt, hogy ő ilyent még látott. Így ez az álmom es bételt, mert úgy tűnt el a kezemből a legényke, mint a bárány.

Ekkor az uram a Közrez-havason vállalt munkát. Faragott fát hordott, amivel két hónapig foglalta el magát. Közben béhívót kapott, azonnal el kellett mennie. Megfogadott egy katonaságot töltött legényt a lovak mellé fahordani. Este nagyon megszorodva jött a legény, hogy az ásott úton van egy domb meredekje, és itt a teri fából le kellett hogy szedjen, mivel a lovakot nem tudta kihajtani. Kaptam magam, elmentem ahhoz az emberhez, akitől a lovakot vettük volt. Mondom, hogy a Csillag hogy kikötött, nem lehet kihajtani a dombon. Azt mondja az ember:

– Én megmondtam az uradnak, hogy milyen tempója van a lónak. Amikor meg kell hajtani, csak legyintsen a kézzel előtte a legény. Akkor amit csak bír, azt viszi ki a hegyen.

Na, mondtam es hamar a legériynek, Köllő P. Lajosnak. Ezután kézlegyintéssel eredményesen dolgozott tovább a lóval.

Négy hét múlva jött haza az uram a gyakor-

latról. Le voltunk feküdvé már. Ő énekszóval érkezett. Így hangzott az ének.

Repülj madár, repülj,
Zöld erdön keresztül,
Szállj a babám ablakára,
Csak ő van egyedül.

Ha kérdi, hol vagyok,
Mondd, meg, itthon vagyok.
Most jövök a gyakorlatról,
Pihenni akarok.

Örömmel gyújtottam lámpát, s engedtem bé az ajtón. Lajos es. erre föltápászkodott. Kezet fogtak. Az uram viccesen így szólott:

– Te, Lajos, arra gondoltam, vajon nem szöktetted-é meg Márikát a Halaságról, amíg én odaleszek?

– Marika többször hívott engem, de én nem akartam elmenni innen – válaszolt szót értve Lajos. Ennyiből állott a féltékenység. Később a Lajos csalárdjával egymásnak még kereszteltünk es.

Ilyen volt az én uram, aki azért kapta a Füstös nevet, mert az elődje, valamelyik őse, határbiztos volt, ki vegyszeres füstölővel fertőtlenítette a határátkelőket. Csibi Pista Füstösnek szólították. Vidám, hangulatos férfi volt. Nem tűrte a megalázást. Nem szerette a szolgamunkát velemmel együtt. Huszonhét

évi házaséletünkben soha nem láttam részegen. A szivarozást es csak alkalmilag használta. A zöld, csomagolt dohányt szivarpapírral, nikkelezett tárcában hordozta a posztólájbizsebében. Nekem gondom soha nem kellett legyen dohányra. Munkájában szorgalmas, törekvő, a háztájának élő volt. Egy bani értékűt nem vesztegelt másra rajtunk kívül. Szóval a szeretőkre, mert szeretőket tartott, kit hogy elkaphatott a hozzá illőket s a javából. Volt köztük olyan es, aki úgy gondolta, hogy csak őt szereti. De csalódott. Ezért léptenyomon figyelte, és bosszúból nekem mindent elmondott. Csak meglepődött az uram, hogy honnan tudok mindent olyan pontosan. De soha el nem árultam, hogy kitől tudom ezeket. Az uram pedig nekem megmondta, s azzal védekezett, hogy nem szeretetből teszi, amit tesz. Nem akarja a csalárdot tovább szaporítani, mert mind a nyulak, minden második évben szaporodtunk. Akkoriban úgy voltak a csalárdok. Én pedig, ha titokban ment, elnéztem, mit törődtem véle, hogy hol szaporít. Csak haza ne hozzon senkit. 1939 szilveszter estéjén Ditróból hazajövet az orotvai bálban maradt. A lovakot a szánnal hazaküldte egy legénnyel, s azt üzente, hogy vitessen engem es a bálba, mert ő ott vár. Megbokrosodtam én es. Széjjelnéztem a jó meleg házamban, rápillantottam a négy gyermekekre, akik közül a legnagyobb tizenhárom éves a

legküsebb öthónapos volt. Nem mentem el. Ő reggel tíz óra tájt jött haza nagy kifáradva. Azt mondtam néki: Pista, ez szégyen egy házasembertől! Nem vitattam, mert olyan fáradt volt, hogy a megvetett ágyba csak békfordult, s már aludt es. Mire felébredt, elhojzták a béhívóját, így a szemrehányás elmaradt, de a bosszú az a lelkemen maradt. A katonaságtól írt leveleire egyszer sem válaszoltam. Áprilisban eltávozást kapott, néhány napra jött haza. Akkor elmondta, hogy őt soha semmi nem bántotta úgy, mint az, hogy otthonról nem kapott levelet. A barátaitól szégyellette, mert mindenik kapott levelet, csak ő nem, egyet se.

Egyszer még megbántott. Hírt kaptam, hogy éldesanyám rosszul érzi magát. Magam titokban elfuttam tíz kilométert Ditróba, s annyit vissza a hegyen átal. Nem es mentem, hanem repültem, hogy amíg Pista az erdön van, én megjárjam az utat. Negyedórával ért eléem. Anyósommal meleg ételt főzettem, hogy kedvébe járjak. Tárkányos tojásos leves volt oldalassal. Ebédelt, én mosolyogva léptem bé mondván: – No né, nem volt szerencsém, hogy titokba járhasak haza. Ő sértő szóval fogadott. Leküzdöttem a sértődésemet azzal a vigasztalással, hogy éldesanyámat egészségben kaptam. Ennél súlyosabb baj köztünk nem volt. A hatalmas baj 1944 áprilisában ért utól, amikor sasos béhívót kaptak már az ötvenévesek es. A Rakottyásra vitték

a határszélre szegény Pistát. Ott volt egész szeptemberig, amíg az oroszok túlereje megértítette az embereinket. Akkor voltam nagy aggodalomban az uramért, mivel jött a hír, hogy a Csibi Gürüc Pista két onokája ott vesztette életét. Szabó Antit az útban fogták el szökés közben, s ott lötték le. Volt két ditrói legény, akik esment szökni akartak a halálból, Jozéfanén, az anyjuk szeme láttára vitték fogságba azokat. Annyit sírt az az anya, hogy megvakult belé. Mondom, a mi kettőnk életében a nagy bajok ezek voltak, mert a munka, a szűkölködés hozza tartozott a mindennapi életünkhöz. Mi volt az nekünk fiatalon? Erősök voltunk testben, lélekben. Úgy húztunk egymás mellett, mint két szép ló, amelyik összeszokik. Világi ember volt az én uram. Szerettünk táncolni, énekelni, amíg megvolt annak az ideje. Mi csak a bajtól féltettük egymást, s azt kerültük, de elénk hozták mások. Hozta a világ a bajt elénk s nekünk. Oktalanul való verésből kifolyólag lelte halálos betegségét es. Hiába halt meg a börtönben a rosszindulatú árulója, attól az én uram nem gyógyult meg. Meghalt a verés fájdalmaiba.

Három gyermekem meghalt, aztán esment gyermekem lett. Háromhónapos korában az urammal elvittük a kicsidet az Elek sokadalamába, hogy a két ökröt adjuk el s vegyünk lovakot. Hazafelé elértük Fugó Péterbát, aki

felültetett a szekere. Én a gyermekkel, Péterrel, elől ültem, az uram félkönyökre dőlve feküdt a szekér derekában. Orotvában bementünk az Illés Álozsibá korcsmájába, Péter bácsit meg akarta kínálni egy féldecivel az uram. Keresi a bukszáját. Nem volt a belső zsebében. Megjedt, elfehéredett Pista. Így szóltam reá:

– Hadd el no, nem kell úgy megjedni, ez nem csonttörés.

– Jaj, de ez a két ökör ára – jajgatott az uram. – S még a többi pénz es ott van! Gyere, Márka, menjünk vissza gyalog, hátha megtalálnok az útban.

Hát megyünk, s találjuk Lajit, szembejőve velünk.

– Kaptál-é egy bukszát hallod-é?

– Én nem, az biztos, de ahajt láttam egy embert lehajolni valamiért, de azt már meg nem mondhatom, hogy mit emelt fel.

Az uram eliramodott a másik korcsmába, hát ott látta az illetőt. Onnan gondolt egyet, s egyenesen az ember feleségéhez hazafutott.

– Az urad üzeni, hogy azt a bukszát, amit az elébb neked odaadott adjad vissza – szólott így az uram.

Visszaadta.

– Hallod-é, András – kiáltott bé a korcsmába az embernek az én uram. – Te megkaptad a bukszát, s letagadtad. Ha igaz ember volnál,

most kaptál volna ezer lejt. Így nem kapsz semmit. Értetted-é? A szentségedet!

Így haladtunk a Halaság felé nyugodtan Péterkével. Ez a fiam engedelmes, jóságos gyermek volt. Jól el lehetett hagyni. Dolgozhattunk tőle. De azért a szemünköt le nem vettük róla, nehogy ezt es érje valami a sok elhótt után. Egyedül keveset volt, mert mindjárt következett Imre. Ő jókedvű, pajzán gyermeknek mutatkozott már kicsid korában. Imrének olyan volt a természetje, hogy véle csak szépen volt szabad beszélni s jót. Dicsérni kellett, mert akkor élt ő vidáman, de ha bosszontották, verekedett. Péter volt a peszt-rája, ő ügyelt az öccsére, de meg es verődött miánna gyakran. Mondtam volt Péternek: Beszélj szépen a kicsiddel, mert utánad hagy. Imre felkapta, amit hallott tőlem, és nagy dühösen szólt rá a bátyjára: Betélj tépen velem – s még a homlokát es ráncba szedte.

Az apjok vett cipőt Imrének. Az abban a helyben elhányta valahol. Na, Péter, kerejsed! Esmént a nagyobb volt a hibás. Megnyakáosztam, hogy miért nem vigyázott jobban a kicsire.

Roppantul féltettük a gyermekeket. Ezért a nagy munkaidőben, a takaráskor, esztenázáskor nem hagytuk felügyelet nélkül otthon őket. Nagyobb leánykákat vagy legénykéket állítottunk melléjük. Különösen az Imre csinálalkodásaira kellett ügyelni. Forgott az esze,

örökké kitalát valami nem jót. Esze volt pedig. Jó versmondó volt. Amit egyszer elmondtam néki, azt abban a helyben megtanolta. Ugye havasalján laktunk, örökké főtt a fejünk a gondtól, hogy mit adjunk, mit vásároljunk, hogy a magunkéban megéljünk, s ne napszámoskodjunk. Az uram egy öste azt mondja:

– Te, Márrika, eladjuk a két csitkót, fizessük ki az adósságot.

– Erősen sajnálom a csitkókat, Pista – választam. De tudtam, hogy csak jól számít az én uram. Imre ezt a beszélgetést meghallotta, másnap odabújik mellém. Nagy gondban szólt hozzám.

– Éldesanyám, ne adjuk el a csitkókat. Adjunk el helyettük két pulykát. – Még selypített, de már felvette magára a gondot. Másnap reggel így ébredt meg.

– Ej te, milyen álmod láttam. Tudom es, mit jelent. Hátjamajadást. Ugye, éldesanyám?

Következett Feri. Ez olyan szerény gyermek volt, hogy soha nem dicsekedett azzal, amit tudott. Csak figyelt munkót s a nagyobb testvéreit. Megtanolt mindent hamar. Háromesztendő volt, amikor nekem segíteni akart, majdnem hogy megjárta. Felsúroltam a tornácot. Két viderben volt a víz. Ha az egyikben elszennyült, vettem a másikat. A Halaság patakából merítettem. Feri látta, vette az üres vidret, lebotyogott a grádicson,

nekiállott a patak martjának, hogy merítse meg a vidret. Éppen hómenéses idő volt, nagy víz ment lefelé. Feri belémerítette a vidret, a sodrás elcsapta a kezéből. Ekkor a háromesztendős gyermek elkiáltotta magát: „a villet, a villet”. Felnézek, hát látom, hogy a nagyvíz hömpölygeti alább a vidret, s kiáltom a sógorasszonyomnak, hogy fogja meg azt a kicsi fekete gyermeket, nehogy utánamenjen. A kicsi okosnak annyi esze már volt, hogy a bajban leeressze a vidret.

Arra es emlékszem, hogy a gyermekek legnagyobb öröme az volt, ha mentünk Kárulyni a felső szomszédékni. Más nem volt kihez a Halaságon. Jobban örvendtek, mint most az onokáim, ha a tengerre mennek. Felöltöztek, mert én csak úgy vittem őket, ha saját magok megmosdódnak. Idő nem volt, hogy sokat töltsünk belőle, hát sürgettem a legénykéket. Imre hirtelen kiment a patakhoz a szappannal, s úgy bészappanozta a göndör szőke haját, úgy száradott meg rajta, mint egy kucsma. Na te azzal maradsz, gondoltam.

Kényeztetés nem volt. Péter, a legnagyobb, legelőbb elkészült s indult. Feri meg csak nézte az utat, hogy ő hogy jöhet utánuk. Előbb az én nyomdékomba lépegetett a grádicson, aztán kerülgette a sárt. Közben nézett fel rám, hogy megvagyok-é elégedve az ügyességével. A patakot es átalléptük. Követ

tettünk a vízbe. Ő es igazgatott egy kövecset a kicsi lába alá ügyesen.

Feri nem szeretett bent a házban lenni. Kint akadt dolga örökké. Télen, nyáron, esőben, hóban csak kint szerette. Az apja féltette, hogy beteg lesz. Délenként az uram a feje alá tette a posztólájbiját, s ledőlt a padlára aludni. A gyermekek ott sompolyogtak körülöttünk.

Feri csak indult az ajtónak. Az apjok úgy tett, mintha aludnék, közben nagy szeretettel figyelte fiait. Feri az ajtó előtt az ujjával intett nekem, s azt mondja:

– Ne moj semmit no, ne moj annyit – s intett az apja felé, hogy az ne hallja őt. De már szólott az uram.

– Ej, azt a...! Hova indul esmént az a gyermek?

Egyszerűen öltöztettük a gyermekeket. Télen priccsesznadrágjuk, nyáron magam szötte vászonnadrágjuk volt. Bakancsot húztak a lábukra, de bocskoruk es volt, mert a hegyen könnyebb viselet volt s olcsóbb es. Ahogy nőddögéltek, kaptak fehér harisnyát. Tizenkét évesen már fehér ünneplő harisnyában mentek a templomba. De annak hófehérnek s feszesnek kellett lenni. Azt viselni kellett, nemcsak akárhogy! Ügyesen, legényesen.

Született nékem még két leánkám es. A kettő között tizennyolc hónap korkülönbség van. Anna a nagyobb, Rózsi a kisebb.

„INNEN LÁTSZIK A KÖZREZ” / HÁZA ELŐTT A SZERZŐ ÁLL.

„BORSZÉKRŐL JÖTTEM HAZA LUKSZOS KOCSIVAL.”

Anna fiús természetű, de az asszony munkában es első volt már apró korában. Annak égett a keze alatt a házi munka. Az istállóban versenyt dolgozott bátyjaival. Amikor kint voltunk a Nyíressarkon a tanyán, annak a leánkának egész nap az volt a gondja, hogy cüvekelje a lovakot. A sok fiú mellett ejsze Ő es elgyermekesedett. Anna hallgatag volt. Szíve érzelmeit csak a mozsika hozta elé. Ő nem énekelt. Annál inkább énekelt s táncolt Rózsi. Az kiénekelte, táncolta magából a bánatot es. Volt a fiúknak citorájuk. Mind a hárman megtanoltak citorázni. Amikor hazajöttek a havasról, csak neki a hangszernek, s represszed, hallod-e! Rózsi erősen kicsi volt még, megkapaszzkodott az ágy lábában, amíg szólt a mozsika, addig ropta. Ha nagyobbra nőtt, elérte a fűtő rácsát, abba csipeszkedett belé, úgy táncolt. Ha elfáradt, bátyjaira kiáltott, hogy ne mozsikáljanak többet, mert ha hallja a zenét, nem tudja abbahagyni a táncot.

Egymással gyermekül nem táncoltak. Verekedni verekedtek. Imre, Annus egybe összekapaszkodtak. Imre hamar megszede a többit. Volt egy könyvem odahaza. Benne volt a hangya meg a tücsök meséje. Rózsinak, a nagy táncosnak, énekesnek megmutattam, elmagyaráztam. Mondtam: végy példát a hangya szorgalmáról, mert látod, ha a tücsök csak mozsikál s nem gyűjt, nincs mit egyék. A betűköt es mind én mutattam bé, amikor iskolá-

ba járók lettek a gyermekeim. Előre mondtam, hogy kell összeaggatni a betűköt. Li-li-lá. Hull-mi-hull-li-li-lá. Ezt mindenik előtt elmondtam. Mondták es utánam, csak Feri volt makuj, ő az istennek se akarta mondani. Megnyakásztam egyszer. Meg én másodszor. Csak nem mondta. Láttam magamon, hogy nincs türelmem a makuj gyermekhez. Ehhez csak a tanyítónak lesz türelme. El es mentem a tanyítónéhoz, kértem szép szóval, hogy vegye szépen a gyermekkel, bátorítsa, mert eszes az, csak makuj. Péternek esment mondom egy reggel:

– Rendben van-é a tarisznyád, Péter?

Pirosfestékest szőttem, abból csíptem le a gyermekek tarisznyáját. Ügyes volt mindenké. Hát a Péter tarisznyája nem volt rendben. Megnyakásztam.

A nagy hóban, télen, a legnagyobb nyomot hagyott maga után, úgy jártak le az iskolába. Hazajövet isánkoztak a Halaság patakán. El es koptatták hamar a bakancstalpat. Még Annus es megverődött, mert estig bé nem jött az isánkázásból, cipő nélkül maradt. Játékosok voltak, pedig hamar munkára szoktattam őket. Alighogy jární tudtak, állítottam magam köré, es tanítottam, hogy járjanak a szájuk után. Főtt az ételem. A gyermek, amelyik megindult, s a csiprot megfoghatta, jött melém. Akkor nékem már nem volt nagy gondom azzal. Az ételből a sűrűt kivettem, a szék

szegire a csiporba bétettem. A gyermek addig tette így, tette úgy, hogy a kicsi kezével mind megette a csiporban lévő ételt. Utána vizet töltöttem, azt megittam a szomjúhozóval. Közben dolgoztam, s a szemem le nem vettem a jóllakott apróságokról. Később, amikor a család ült az asztalhoz, s még éhes volt valamelyik, kapaszkodtak az apjuk mellé, hogy kapjanak egy-egy falatot.

Hanem a háborúban meggyűlt a bajom az öltözetükkel. Nem volt mit reájuk aggassak. Gyapjúfonalból köttem szoknyát, blúzot a két leánkának. Azt kibéleltem kettévágott törülközővel, hogy ne szúrja a testüket. Meleg volt, tartós. Még 1946-ban es azzal fényképeztünk le magunkot. Cipőjükből fogytak ki valahányan. Odajön egyszer a suszter koma. Mondja az uram:

– Komám, csinálj ezeknek a gyermekeknek lábbélit. Látod, a két leánka mezítláb van.

– Miből, koma drága? Háború van, nincs anyag, amiből cipőt csináljak. Ha valami régi rossz cipők volnának, azokból összeaggnék egy újat – válaszolta a suszter.

Megörültem én. Mert soha el nem dobtam egy elhányó cipőt sem. Rakásba a híd sarkába gyűjtöttem azokat. Valami jó darabot örökké láttam rajtuk, ejsze azért nem dobtam el a szakadozott lábbélit. Így az uram egy kósárralalót hozott le a hídból. Meglátta a suszter, nagyot kiáltott:

– Koma drága, hát ma ez első anyag. Mind a két leánkának lesz cipője, ne búsuljon.

Hát a Rózsi cipője meg csatos lett, úgy sikerült.

A legénykéknak a szép fodros ágyterítőt faricskáltam el ingnek. Az uramnak es ebből készítettem ünneplő inget. A gyolcs párnahuzatokat es elbontottam. Elé kellett teremteni, nem volt honnét vegyek. Sokat tusakodtunk ezek fölött es. Különösen Imre volt nyugtalan. Ő ma es olyan kutató, kereső ember. Anna, Feri sokat olvasnak. Imre, az nem. Az ott maradt egyedül. Nekifeszült a víznek, a földnek. Megmutatta, hogy ott a Halaságon es lehet élni. Mert ott es kell élni valakinek. Neki.

1938-ban kint tanyáztunk a nyíressarki tetőn. Éjjel, nappal halkán ágyúdörgést lehetett hallani. Hozzám jött egy szomszéd ember, Mezei Ágoston Estánnak hívták. Így szólt az uramhoz:

– Hej, barátom, ebből háború lesz esmént.

– Ne búsuljon, ez a lövés messze van, ez nem ér ide – vigasztalta az uram.

De bizony elközelgett ide es, mert az uram 1939. szeptember nyolcadikán el kellett menjen katonának Élesdre. Hét hónap alatt csak egyszer jött szabadságra. Néhány év múlva sasos behívót kapott. 1944-ben bésorozták az ötvenesztendősöket es. Ditró és Orotva ejsze férfi nélkül maradt. A front tőlünk nem messze, úgy hat kilométerrel arréb a Rakottyáson s a Nagyrezen folyt. Uramékat Bélborba viték. Szerteverték őket. Két orotvai fiút úgy talált, hogy a gyomrukat az égbe vágta a golyó. Aki tudott, bujkált haza. Ismerték a havast, az utakat. Azokat, amelyeket az idegenből jöttek meg sem találtak. A mi embereink hagyták el a fegyvereket, mert nem akartak

harcolni feleslegesen. Látták ők, hogy nagy az erő, nem lehet szembeállni azzal. Az uram és hazasietett Bélborból, de a harc folyt a Hala-ságon és. Összecsapás volt. Jöttek az oroszok nagy erővel, s a Cégéresen olyan nagy ütközet volt, hogy a holtak bétakarták a helyet. Még Imrét és elküldték temetni, szegény legénykét. Ki nem hőtt meg, fogságba esett. Pedig mind környékbeliek voltak. Adtunk civil gúnyát nekik, hogy mehessenek haza ebből a pokolból. Méges eleget elfogtak. Olyant láttam, hogy a Cengellérig ment a hadifogolyoszlop. Mind székelyek, mint idevalósiak voltak. Valamelyik ott a csúcson a faluja felé akart térni. Nyomban meglőtték. Saját birtokukon haltak meg. Pedig a miénkek nem akartak se ölni, sem meghalni. Élni akartak, és békében dolgozni az erdőben, a kaszálókon, mint minden élő, aki szereti a földjét, a magáét. Ki kaszálta meg helyettük a sarjút, melyen elterültek holtan? Az orotvaiak közül tán senki nem jött haza a fogságból. A ditróiak közül többen megélték, s hazavezérelte őket az Isten. Tán még most és szemem előtt vannak a megijedt szerencsétlen emberek, akiket erővel vittek meghalni. Mert mit tudott tenni már az öregedő csapat, ha a fiatalok elestek a tűzharcban? A sok fiatal életen keresztül jöttek, csak jöttek a tankok, fúródtak testükbe a golyók. És egy tanolt embernek se jutott eszébe, hogy most már állítsák meg a háborút az ellenség-

gél szemben. Nyújtsanak kezet a katonák. A tisztések es a mieinkből kerültek ki, szólotak es, hogy legalább a székelyeket hagyják megmaradni, ne hajtsák belé valahányat a halálba. Én nem tudom, ki nem hallgatta meg őket. Elég rosszul tette, elég rosszul tette, hogy ennyi rosszat tett nekünk. Mert ezután mi már csak azt tudtuk, hogy semmink se marad, csak az életünk. Már csak az a miénk, s arra erősen kell ügyeljünk.

Én a kóberes szekeret es elővettem, ha kell menekülni, legyen kéznél. A két leánkával bent voltam a belsőlakáson. Annak es Rózsi kicsidek voltak még. Kint a tanyán Péter, Imre, Feri vezették a gazdaságot gyermekeként, amíg az apjuk oda volt.

1944. szeptember 14-én láttam meg először az oroszokat. Hét földerítő katona jött le a Halaságon békésen. Pétert megállították az úton, aztán elcsapták, nem bántották, csak az óráját vették el. Az előőrs kérdezősködött a szökött katonák felől. Főbelövésével es fenyegetőztek, de a parancsnok nem engedte, hogy bántsanak senkit. Elég az hozza, hogy a szomszédunkban egy tizennyolc éves fiú azon a nap gránátot kezdett bontani bent a házban. A leánkával s egy hétesztendős gyermekkel meghaltak.

Négy nap múlva négy orosz járőr jött lefelé a Halaságon. Péter bésirült a kapunkon, azok azt hitték, német. A házunk körülfogták, en-

gém kérdeztek, hogy hol a német. Imre abban a szent percben ereszkedett bé a hegyi úton, mutattam, hogy né, az a fiam, nem német. Az orosz meglökött, és az ujjával mutatta, hogy én ne gondoljam, hogy vak, és nem látja, hogy Imre nem az, akit ő a kapunál látott bésirülni. Isten bizonyságom, hogy ennél többet nem bántottak. Pedig dúlt a háború még körülöt-tünk. Az orosz parancsnokság a Törökpataka szádában volt. Alább a sirülön löttek agyon német katonákat, akik még támadtak. A vete-ményeskertbe temették el azokat.

Egy reggel két orosz katona jött nálunk egy népőrrel. Megkínáltam őket túróval, kenyérrel. Jól ettek, s mikor végeztek az evéssel, az egyik orosz köszönetét mondott nékem. Azt kérdezte magyarul „hol lo?”. Nekem a lábujj-kámba futott a vér. Rájöttem, hogy a csitkókért jöttek. Valaki elárulta, hogy a sűrű cseplész erdőnkben vannak eldugva. Hódosról Todorica a leányával és a fiával ott arattak. Azt mondták őket reakényszerítették, hogy mutassák meg a csitkókat. A csitkók meg csak táncoltak a hegyen keresztül. Amíg szemmel láttam, addig néztem, s a bánattól már csak egyet imádkoztam. A csalárdunk, a házunk maradjon meg, Uram, ebben az ítéletidőben.

Úgy látszik, megmondták a katonák, hogy én megkínáltam őket, mert mások es jöttek. Egy sujtásos nadrágos es jött, úgy gondoltam magas rangú tiszt lehetett. Megkínáltam pá-

linkával. Mindenkinek jutott egy-két pohárral. De engem kezdett elfogni a félelem. Csak nem volt mit tennem. Én kellett elálljak, hogy védjem a csalárdomat. Volt egy kevés vaj, zsír, két liter pálinkám es volt. Eldugtam rejtett helyre, hogy a katonák meg ne kapják. Hát arra leszek figyelmes, hogy a kutyánk nyalja a száját. Bément a rejtekhelyre, s a vajat, zsírt mind kinyalta. Ennivaló nélkül így sem maradtunk, mert a tanyán Imre, Péter örözte a juhokat. Amikor fejés volt, minduntalan arra vetődött egy-egy katona, én mán annak megmondhatója sem volnék most, hogy melyik milyen nemzetből volt, mert cserélődtek a harcban szegények. Éhesek, fáradtak, sebesültek voltak, s aki tejet kért, a két legényke töltötte a csiporba, hogy igyék. Azt láttam, megsíratam, amikor egy csomafalvi legény halálos sebet kapott. Lehúzták a borsika tövébe, ott haldoklott. Belékapaszkodott a borsikába, a kezét nem es lehetett lefejteni az ágról holtában sem. Ejsze a koporsóban es együtt temették a borsikával. Az maradt az övé. Üzent valaki a csalárdjáért, utánajöttek, otthon temették el. A legény sem gondolta, hogy a szülőfalujától néhány kilométerre éri a halál.

Olyan nehéz napokat értünk, amíg körülötünk folyt a háború. Egymástól es féltünk. Mondták, hogy az orosz ruhások nem mindig orosz katonák. Garázdálkodók egyenruhát öl-

töttek magukra. Partizánok es jöttek. Mit tudtam én? Vágtam a kenyeret, s adtam, hogy egyenek. Ember – ember, gondoltam. De akkor kerültem magammal bajba, amikor harácsolók jöttek. Azok elvitték az anyósom ruháit, tőlem még a porcolán edényeket s az evőeszközöket es mind elvitték. Hova? Biztosan más asztalára, más konyhájába. Éjszakákat nem aludtam, mert nem tudtam, hogy reggel németek jönnek-é be vagy oroszok. A belsőházban sok katonatiszt telepedett meg egy éjjel. Mind a térképet nézték s mutogattak. Reggel a Cégéresnek indultak, de délben már hozták es le a Halaságon a főisztet halálos sebbel. A katonái mind az almák, melyek a fáról elgurulnak, úgy heverték a hegyoldalban meghalva. Már csak meghalni volt idő. Úgy sirattam ezeket, mintha mind a csalárdomhoz tartoztak volna. Ki tudja, az éldesanyák mióta siratják fiaikot, s hányféle nyelven hívogatják haza őket.

1944 novemberében a házunkba két lerongyolódott beteg német tévedett bé. Szakállasok voltak s éhezettek. Leghamarabb meleg ételt adtam nekik, utána beretválkozó szerszámot. Mutogatva értekeztünk, s az egyik olyan keservesen nyögött. Kérdeztem, hol tartózkodnak, a mutogatásból úgy értettem, hogy szabad tűznél dideregnek. A betegnek megfogtam a kézít, hát csupa seb volt a keze es.

Az ajtóhoz húztam, s megmutattam a tanyánkhoz vezető utat. Valahogy megértettem velük, hogy ott kemence van, tegyenek tüzet, mert fa van elég, ágy es van, takarót adok, élelmet esment. Kimentek. Közben kikérdeztem, ahogy tudtam, hogy miért nem jelentkeztek a kommandón? Azt mondták, ha jelentkeznek, meglövik őket. A Pruttól jöttek, csak jöttek egyet jöttek. Igyekeznek haza a csalárdjokhoz. Nekik sem kellett a háború, éppen mint a mieinknek.

Jól érezték már magokat egy kis idő után, de féltek, hogy valaki béárulja őket. Jövögettek élelemért, amit előkészítettem számukra. Halk füttyel jelezték, ha jöttek. Áadtam az élelmet, és már mentek es ki a Halaságon. Adtam fészít, amivel fát vágjanak, főzőedényt es adtam. Ott töltötték a havason a karácsonyt, de valaki észrevette, és ebből a tanyából elmenekültek egy másikba, a Tászokra. Onnan es hojzám jöttek élelemért. Volt egy lóbőrünk, amiből tudtam nekik bocskort készíteni. Fehérneműt adtam, olyan folton-foltosokat. Velek immán kilencen voltunk a csalárdban, hát még szűkösebben élünk. Jöttek a szerencsétlenek a ház felé, és mindig riadtan tűntek el a csepleszben. Meglátták mégis valami salamási férfiak. Én azt es tudtam, hogy az életünkkel játszodom a két német mián, ezért az uramnak meg se mertem mondani. A gyermekek segítségével elvittem

távolabb, ahol nem lesznek szem előtt. Imre megintegette nekik, hogy csak öste jöjjenek elé a tanyánkhoz, ahol lesz kitéve élelem. Setétedést úgy mutattuk, hogy az ujjunkot a szemünkre illesztettük, de ezt nem értették meg, és a küsebb, a beteg, bójött az utunk belső kanyarjáig. Integette, hogy nincs gyufa, nincs kenyér. Így villegették, amire szükségük volt.

Disznyót vágtunk, úgy határoztam, hogy nekik es küldök frissen rántott húst pityókápirével, kenyeret s egy s mást. Imrétől küldtem, de azt csak úgy lehetett, ha a juhokkal megy, hogy elkerülje a feltűnést. A szomszéd gyermekek észrevették, hogy a porka hóban Imre megy a juhokkal, hát ők es kicsapták a juhaikat, s mentek Imre után bokrászni. Mire Imre elérte a németeket, a gyermekek es elé-tűntek. Vitték haza a hírt, hogy két rongyos németet láttak. Akkor azt tanácsoltam a szomszédéknak:

– Né, hallgassátok meg, amit mondok. Vigyünk élelmet a szerencsétleneknek. A telet így kihúzzák, a tavaszon hazajuthatnak a szülőföldjükre.

Belégyeztek a szomszédok, a három gyermektől együtt élelmet küldtünk. Egészen január derekáig így tartottuk a németeket, de ekkor két ditrói embert láttunk a tanyaházunk irányába menni. Fel es jelentették a két németet, mert másnap reggel velük együtt három

szuronyos népőr jött a németek elfogatására. Nagyon megijedtem, de elhatároztam, hogy egyedül vállalom a felelősséget. A gyermekek es sajnálták a szerencsétleneket, előrefuttak, s integettek, hogy né, baj van. De olyan jég volt az oldalakon, a tetőkön, hogy utat kellett vágni a jégbe, hogy haladni tudjanak a bocskorokkal. Mégis kiértek egy másik tetőre. Mire a népőrök lövöldözni kezdtek, már nem volt kire. Később egy férfi kiment hozzuk jó szándékot mutatva, összekötték a kezükét, s békisérték Hódosra a két szerencsétlent. Onnan föl vitték Ditróba, majd Csíkszeredába. Fogóságba ejtették, de mindenütt jól bántak velük. Örvendtem, hogy nem haltak meg, hogy megéltek, amíg gondjuket viselhettem. Anyósom akkor éjjel álmodta, hogy a szomszéd házból ment ki a tűz. Egy nagy tábla gabona mellett két nyúl rejtőzködött a tűztél. Amikor elmondta, tudtam, hogy megfogják a németeket.

A Tászokra a Simó patakán kell kimenni, s az ember, ha jól körülnéz s keres, rovásokat lel a sziklákon. Ezt a régi vének es tudták, a mai emberek es üsmerik. Csak mán nem keresik, mert a mifajtánknak időbeli veszteség a keresés. Úgy hallottam, a szentmiklósi múzeumban van néhány sziklatömb, ott az írásokat el lehet olvasni. Hát ha ezen elgondolkozom, akkor én azt mondom magamban: sok ember, sokféle járt előttünk a völgyön. Olyan rég

járhattak, olyan szokásokat hagyhattak ránk, amit örökségnek nevezünk magunkban. De az örökség nemcsak az éldesanyánktól, a má-minktól maradt mireánk. Azt mi a Tászokte-tőiektől es örököltük. Ilyen örökség kell le-gyen a jó szándék, a sajnálat az ember iránt. Az, hogy ha német, ha zsidó, ha orosz, ha akárki, ha bajban van az ember, sajnáljuk, ne törődjünk azzal, hogy miféle nyelvet beszél. Én mindenkor elmondom á csalárdomnak, figyelmükbe ajánlom az emberrel való tisztes-séges bánást, még most vénen es. Emlékeze-tükbe hozom a sok hántást, amit a második világháború rótt az emberiségre.

A zsidók es akkor kerültek a Halaságba. Olyan messziről jöttek, hogy azt sem tudtam, mit mond, amikor a szülővárosát emlegette. Orotván laktak, es a völgyben villanypózná-kot állítottak fel, meg az utat csinálták. A nagy póznákot a vállukon cipelték. Egy fiú béjött titokban, kenyeret kért. Kenyér még nem volt, mivel a kenyértészta a tekenyőben kelt. Én mutattam, hogy éppen kel a tészta, s hirte-len sirült meg, de úgy megsajnáltam az éhe-zőt, hogy visszatartottam. Belémarkoltam a tésztába, a két tenyerem közt jól meglapogat-tam, lángost süttem a fűtő tetején a fiúnak. Jött a másik, a harmadik, mondták: néni ké-rem, nekem es adjon, megfizetjük. De nekem nem e fizetség kellett. Süttem a lángost, mire észrevettem magamot, a tekenyőben nem volt

kenyérnek való tésztám. Máskor az asztalnál ültünk, béjött egy ehezett zsidó ember. A hideg puliszkát kérte.

– Ne azt vigye, jóember, né, vigyen kenyeret s túrót. De mire ezt kimondtam, már bélépett az őrizőjük, parancsnokuk. Észrevétlenül osont bé a szakaszvezető, rám néz, azt kérdi:

– Mi van itt, maga mit adogat?

Ekkor felkaptam Rózsit a földről, reá állítottam a padlára, s rákiáltottam, hogy mondjad leánka azt a szép verset, amit tanoltunk a minap. Rózsi sejpen mondta azt a sorát a versnek „A tiszta fehér hó színű, azt jelenti, hogy a magyar jószívű”. A szakaszvezető jó türelmesen végighallgatta. Biztosan a lelkében tudta, miért kell türelemmel várni, mert addig az éheseim mind eltűntek a munkában. Az egyik munkaszolgálatos elpanaszolta, hogy előbb a fronton volt rendes katona, és onnét küldték munkaszolgálatra, mivel hogy az anyai nemzetében zsidónak számított. Na, gondoltam, ha ez es bűn, akkor a Jóisten csak megsegéli, mert fentről látja, hogy úgy szenved, mint Jézus urunk. A nevéket nekem mind leírták, az egyik szép fiatal fiú mondta, hogy kolozsvári. Ott laktak az állomás körül, órásmester volt talán. Nem őriztem meg a címüket egynek sem, mert jöttek a valentárok, félttem, hogy azzal es meggyülik a bajom, eltüntettem a papírokat.

Egy öste megérkeztek a valentárok. Nem katonák voltak. Egy salamási pásztor volt a vezetőjük. Pavelnek hívták. Nálunk soha nem szolgált, nem pásztorokodott. Az tudta, hogy a lovakot elvitték az oroszok, s azt mondja az uramnak, amikor öste kiszólitotta a házból:

– Pista, a hámosokat add ide nekem.

Az én uram semmibe vette a kérést. Azt felelte, hogy azokat es elvitték.

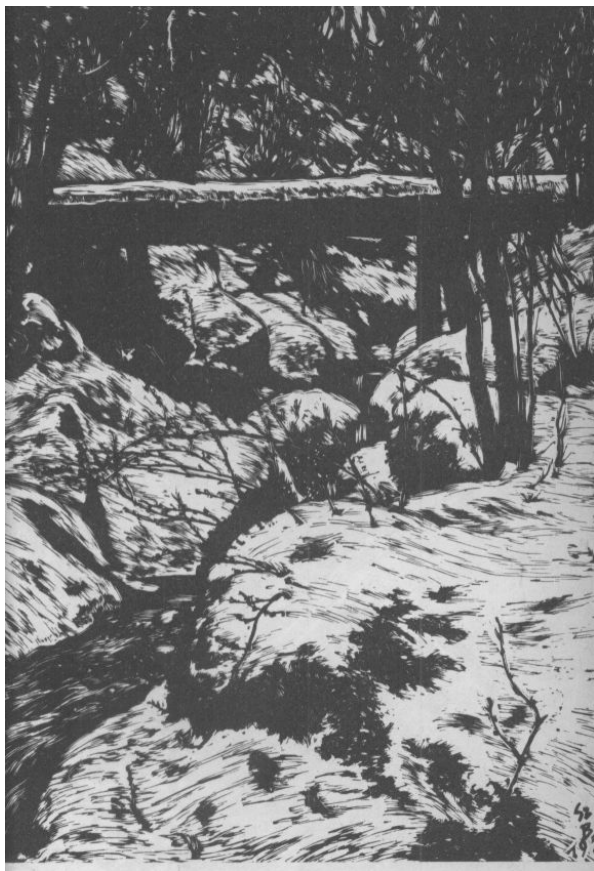
– Túrót adjál akkor – erősködött Pavel.

Arra se figyelt az uram. Hát miért adott volna, mikor nem tartoztunk semmivel néki. Igen ám, de az úton fel ez a Pavel azt mondta a valentároknak:

– Ezt vigyétek el, mert ez rossz ember, ez rosszul bánt a pásztoraival.

Én vártam vissza Pistát, de nemhogy öste, még másnap sem jött haza. Bévittek Ditróba, ahova a meg jegyzett embereket gyűjtötték össze. Pavel csak azokat kímélte, akik adtak néki, hogy gazdagodják.

Harmadik nap kora reggel tudtam meg, hogy az uramot a többi vádlottal viszik Hévíz felé. Azonnal indultam Hódosra, hogy az ot-tani románoktól kérjek véleményt róla, mivel ott es ismerték az én emberem viselkedését. Még a bíró es jól ismerte. Onnét Hévíz felé, még jött velem egy asszony, Gálpál Veronika, akinek az urát es a fiát es elvitték. Hévízen az Ormánczi pincéjébe zárták bé a foglyokat. Hajnalban vitték az embereket keresztül a

BEHAVAZOTT HIDACSKA (1952)

[Erdélyi Magyar Adatbank]

KIS UDVAR (1961)

hídon, mi pedig bé a komandóra. A fényképészné tudott beszélni az orosz tiszttel, aki amikor megértette, hogy miről van szó, azt mondta nekünk, hogy menjünk csak nyugodtan, mert az útban elcsapják a férfiakot. Azt mondta az a tiszt, hogy csak most tudták meg, hogy ezek a foglyok nem partizánok, hanem mind bosszúból elhajtott emberek. Nekik a valentárok azt mondták, hogy a hegyekben szedték össze, és ellenségesen viselkedtek.

Én futtam szegény emberek után. A kalugerek templomához közeledtek, amikor az uram meglátott. Egy bajtársának vitte a tarisznyáját, Ádám Imrének, aki úgy le volt verve, hogy menni es alig tudott. A másik ditrói férfit karon vitték, mert a veréstől jártányi ereje nem volt már. Ezt Kósa Pistának hívták. Soknak a jobb lábbelijét elvették, azok a kapcát tekerték szorosabban a lábukra, úgy jártak.

– Ne búsuljatok, mert az útban el lesztek csapva – kiáltottam olyan hangosan, hogy hallja mindenki. Azzal visszafelé indultam, mert jött egy luxusos autó az orosz tiszttel. Jó lelkű ember volt, felvett, és Salamásig vitt Véroval együtt. Ott elmentünk egy ismerős román emberhez, Deac Jánosnak hívták. Rendes, jó érzésű román volt, megvendégelt, ott es aludtunk.

Odahaza aggódva vártak, mert Anna az ágyban feküdt. Ő ötéves volt, Rózsi három,

mellette ült Feri, az kilenc évet töltött. A kicsikék sírtak... Imre a ház közelében örözte a juhokat tizennégy évesen, Péter, a tizenhét esztendőös vigyázott a tanyán való gazdaságra. Ügyelt immán magára es, nehogy őt es elvinék, mint az apját.

Ez történt 1944. november 10-én. Az uram kilenc nap múlva jött haza kék foltos testével. Igaza volt az oroszoknak, hogy elcsapják őket, mert azzal engedték útnak Vécs környékén szegényeket, hogy Maniu megkegyelmezett nekik, s hazamehetnek.

Ettől kezdve az uram meggyengült. 1949 márciusában meg éppen erősen gyenge volt. Nem heverte ki a valentárok verését. Megnehezítette az életet az, hogy a néptanács fölszólította, hogy mondjon le a birtokról. Közel harminc holdat kértek a kollektívának a havasunkból. Azt a kijelentést tette, hogy ő majd kérést tesz a minisztériumba, hogy hagyják meg nekünk, mert azt a saját erőnkéből, verítékünkéből vettük. De bizony nem hagyták meg. Más lett benne az esztenás gazda. Mi csak távolról néztük. Ha Feri örözte a juhainkot, elkergették a havasunkról. így kérdezte Feri szegény: „Akkor én hol őrijzem a juhaimat?” Kaptuk magunk, és elindultunk Ditróba panaszra. Az úton találkoztunk valami vezetőségi emberekkel, Ferkő Lajos hozta a szekeren. Jöttek, hogy még foglaljanak a birtokunkból. Én szemet vágtam Ferkő Lajosnak, hogy ne

menjen ki a mi havasunkba. Megértette. Az uram csak elfehéredett, úgy megjedt. Vigasztaltam, hogy beszélék én a Lajos feleségivel es. Kértem az asszonyt szépen, hogy ne menjenek belé a miénkbe, de az erősen durván felelt.

– Hallod-é – szólottám így –,ha nem kerületek ki a mi birtokunkot, csináltassátok meg estére a koporsótokot.

Jött este Ferkő Lajos hozzánk.

– Te mért fenyekedel a koporsóval, amikor én megértettem az intésedet, nem es vállaltam el a havast?

Az uram megköszönte a Lajos szívességét, vett két üveg sört, közösen megitták.

Mivelhogy kuláknak tettek, a legtöbb közmunkát mi kellett vállaljuk Orotván. Az uram pedig mind gyengébb volt. Egyik nap rám nézett, így szólott.

– Úgy érzem, nem sokáig élek. Sajnálak, Márika, hogy reád nehezednek a csalárdi gondok.

Mind a ketten sírtunk. Akkoriban gyógyszerket sem lehetett kapni. Az orvos fiatal volt, Lukácsnak hívták. Ő elrendelte, hogy vigyük el az uramot Vásárhelyre. Ott azt mondta négyszemközt az orvos nékem, hogy legtöbb tíz napja van még az én uramnak. Nem akartam mutatni a bánatot, de az emberem fölismerte rajtam a változást. Imre és Rózsi szekérral jöttek elénk a Ferencné

dombjáiig, és én hálát adtam az Istennek, hogy még egyszer élve hazaértünk az udvarunkra. Vigasztaltam szegényt, hogy idehaza meggyógyul, de reményen nem volt. Elmondtam néki az álmodot es. Azt álmondtam, hogy a terifát szekérre rakva húzta, s mi Korpos Linával taszítottuk. Ő pedig mindent elmondott nékem, ami vele történt, amikor elvitték itthonról. Elvettem a bukszáját, az ismeretlen iratait. Kikérdeztem, melyik mit tartalmaz. Mind a ketten elpanaszkodtunk egymásnak, s ekkor vettem át magamra a gondokat teljesen.

Szeptember 4-én korán hajnalban az uram így szólott:

– Márika, kelj föl, és menj le Ditróba a néptanácsához. Kérd meg őket, engedjék meg, hogy a vetést hordjuk bé a cséplőszínbe.

Béfogtam a lovakot, s mentem. Ott váratlak, hogy a titkos kérésemet elmondhassam, mivel tiltva volt a gazdáknak a vetést a határról hazavinni. Meghallgatták a kérésemet, a termésünk kint volt a tanyánkon.

A patika előtt visszamenve kint állott a patikus, Szatmári Pista. Megkérdezte, hogy hogy van Csibi bácsi. Mondtam. Adott altatóport. Ezzel eltöltöttem az időt. Otthon így várt az uram.

– Látod, milyen sokára jöttél. Azt szoktad mondani, hogy az útból es visszatérítene a nyugtalanságod.

Ezt azért mondta szegény, mert bément

mámihoz a konyhába, és ott meghallotta, mit beszéltek. Azt hajtogatták: „Nem él meg, nincs már sok hátra.” Én beadtam néki a port. Jól aludott. Reggel hálálkodott, hogy jól pihent. Elmondta, hogy az apjával álmódott, aki hívta, hogy menjen véle. Péter fiam bízott benne, hogy megfordult a betegsége, mivel ő látott az erdő között egy göthes csutakot, amiből újulás hajtott ki. Ebből azt hitte, hogy az éldesapja es meggyógyul.

De ekkor éjjel Péter es álmod látott. Azt látta, hogy megérkezett egy kocsi, benne ült Ádám Imre, akivel együtt volt az apja a valentároknál. Az hamarabb halt meg. Ott ült Köllő Ignác es, aki szintén a verés után halt meg. Ezeket a halottakat látta Péter álmában, hirtelen fölébredt, kinyitotta a szemét, s abban a pillanatban látta kimúlni az éldesapját: 1948. szeptember 8.

1950-ben a gazdaságunkot mi tartottuk fel a tanyán. Szürkülettájt, amikor az embert már nehéz fölismerni, a kutya ugatni kezdett, és a bokrok felé rohant. Erre Imre es fölfigyelt, és a bokrok felé közeledett. Kettőt löttek reá. Egészen közel a file mellett mentek el e golyók. Az illető ekkor ütni kezdte Imrét. Elékerült Feri, ötöt es verni kejzték. Hazafutottak. Nagyon tűnődünk, hogy kik lehettek. Mi a kuláküldözőkre gondoltunk. Péter lement a milíciára, és ott jelentette. Másnap tizenkét

lovas milicista jött a tanyára Szentmiklósról. Kutatást tartottak.

Ebben az évben, áprilisban Péter bérükolt. Imre vezette a gazdaságot. Nagy szárazság volt. Kevés széna lett. Az aratnivalót részibe aratták le Köllő Ágnis, Siklódi Rózsika, Fülöp Anna Mária, mivelhogy Péter áprilisban bérükolt, s egyedül Imre vezette a gazdálkodást. Szentmiklósról leküldték egy megbízott hivatalbéli firfit. Lepecsételte a gépet, a cséplőgépet. Amikor csépelni kellett, megkértem az akkori elnököt, hogy engedje meg, hogy odahaza csépelhessem ki a vetést. Megengedte, ellenőrnek egy szabómestert küldött, akinek egy teri fát vittünk, amért nálunk szolgálatot tett. Az aratóknak es a részit kiadtuk. A szalmát es hazavitette Imre az egyik asszonynak, de mivel szárazság volt, a szalma es kevesebb lett. Nagyon durva szavakkal illette ezért Imrét az asszony, pedig hibás nem volt a legény. Simítottam a durvaságot Imre előtt, mert az úgy es úgy el volt keseredve a sok gondtól, hogy az es elég volt neki. Szerencsére szeptemberben hazajött szabadságra Péter. Vettek harminc véka gabonát. Hárman fiakul megvakolták a Péter házát. Pétert visszahívták esment katonának. Szeptemberben megvakolták a Péter házát hárman a fiaim, én pedig nagy gondban voltam Anna mián. A leánka osztálytársai föliratkoztak az ötödik osztályba, s az internátusbán étkeztek. A bentla-

kás a patikár lakásában volt. Láttam, milyen boldog, aki oda beiratkozhat. Én es érdeklődtem. De nekünk csak saját költségünkön lehetett volna békéltetni Annát. A kulákság volt az akadály.

1951. január 7-én megnősült Péter. Én tiltakoztam, mert még nem töltötte le a katonaságot. Azt felelte:

– Magának es javára lesz, mert én es katona vagyok, Imre es megy nemsokára.

Szép meleg idő volt, amikor hozták a menyasszony hozományát Remetéről. A menyem nem volt rossz viseletű, nem hordozta a házat. Péter még nem töltötte le a katonaságot, amikor hozzánk hozta a menyecskét, 1954 szeptemberében jött csak haza. Mi maradtunk, közösen éltünk, ha nem aludt nálunk a menyecske, akkor Anna vagy Rózsi ment véle aludni az ők házokba. Azt a tanácsot adtam az enyémekeknek, hogy szépen kell bánni véle, mert nekünk lenne szégyen, ha nem tudnánk kijönni a hozzánkjöttel. De azért néha-néha megbosszantottuk egyik a másikat. Pétert mégis békével vártuk haza együtt. Rossz idők jártak ránk, sokat szenvedtünk a kulákságunkért. Hát könnyű volt egymásra haragudni. Akkor cipőt sem lehetett kapni, mint ahogy az ember szerette volna. Péter felesége Szentmiklósra es feljárt egy pár cipőért, de ott sem kapott. Salamáson se, hát Galócáson vett magának új cipőt. Fel es húzta, s a hegyen ke-

resztül azzal ment látogatóba. Megszólítottam, hogy miért húzta föl azon a köves meredeken. Nem hegyre való az új cipő. A válasz nem illő volt, s ezért megszidtam. Máskor pityóka kellett volna, mert mind elvitték, és tudtam, hogy Feri huszonöt zsákkal töltött bé a pincéjébe, de hiába-kellett volna, nem adott. Elmentem a szomszédokhoz kölcsönért. Szerencsére jó szokásunk volt. Nem tartottuk a haragot egymásra soha. De még az idegenre se tudtam hosszasan bosszankodni, pedig a kulákságból ki nem tudtunk menekülni. Csak jöttek, ha valamijük hiányzott, s vitték. Tudták, hogy a veremben van a pityókánk, a néptanács vezetősége egyenesen odaállította a szekerét. Mi Rózsikával szedtük ki s elvittük Ditróba leüríteni. Ott a férfiak literes üvegből itták a pálinkát, és hagyták, hogy én rakjam es le a pityókát. A hideg veremben én Ditróban erősen átfáztam. Éjfél tájban értem haza a Halaságra, a kaputól már csak az ülésdeszkára támaszkodva tudtam bémenni a házba. Reggel ugyanezek az emberek esmént jöttek pityókáért. Ennyit szóltam:

– Annyit vigyenek, amennyit magoknak akarnak. Én két leánkával s a legénykével mindent beadok, ha úgy akarják.

Meg gondolkozhattak, mert nem vittek többet. Nem akartak éppen éhen halatni. De nagy bánat fogott el, hogy tehetetlenül kell hallgassak. Tudtam, hogy a csalárd le van

rongyosodva. Elmentem a templomba, amikor még senki nincs ott. Nagyon gyötört a bánat. A kicsi templom Szent Antal oltáránál égő gyertyák mellett az öreg plébános úr mondott értem egy imát. Így indultam haza. Útközben talákoztam egy férfival, tudakoztam, hogy kinek van eladó bakancsa vagy pontja, amire azt akkor adták. Ez az ember azt mondta, hogy neki van, de csak juhért adja el, s a juhot ő választja. Megörvendtem ennek, mert a Feri lábán két talpalt bocskor volt, és erősen szégyellte magát a legényke mások előtt...

A Nyíressarkon volt egy kertünk, amit az én uram csinált volt tizenhat évvel azelőtt a lovaink részére. Volt két lovunk, az egyik szürke s egy sárga. A szürke mén volt. Dühös. A kertünk egyik helyen meg volt gyengülve, s a lovak éjjelenként kiszöktek, s a cégéresi csordánál kaptuk meg őket vagy három kilométerrel fejjel. Elhatároztam, hogy a kertet kijavítatom Ferivel. A kertünkben volt fenyőbokor elég, abból ki tudja javítani. Együttal a kaszálókról es kiirtja a kisebb bokrokat, hogy ne vaduljon el sem a kaszálónk sem a reglőnk. Meg es javította volt Feri úgy a kertet, hogy még a bárányok sem tudtak kimeneni, csak a leregetőn átal engedték ki. A ház közelibe nagy kősót tartottunk, odajöttek szerre, sorra az állatok. Öröm volt nézni őket.

Eközben a tanyánkon keresztülment a nép-

tanács gazdasági vezetője. Mellette volt az erdőpásztor es, meg az orotvai tejcsernokos, aki azt mondja a fülem hallatára az erdőpásztornak:

– A lovak kertjének fele az erdészeté, csak ezek elfoglalták.

Az erdőpásztor csak reám néz, nem szól semmit. Június 29. Arra leszek figyelmes, hogy a kert javított pászmáit méri s jegyezget. Kérdem tőle. – Mit jegyezget? Mondja ő: – A károkat.

– Vigyájon magára, s arra, hogy a ceruzája kárt ne okozzon nékem – figyelmeztettem, mert azt gondoltam: az erdészetiből még egy ostornyél sincs vágva, hát nem lehet olyan nagy baj, hiszen a sajátunkból végeztük a kertjavítást. Ki gondolta, hogy a jegyzőkönyvbe azt fogja írni, hogy hatszáz folyóméter gömbfát vágott le Feri az erdészetiből, és eladásra szállította? A gyermek nem volt otthon, úton találkoztak, s a jegyzőkönyvet aláíratta avval, hogy írja csak alá, ne törődjék, mit, mert, ha most nem ír alá, Ditróba kell menjen az aláírás végett. Feri úgy gondolta, az igaznak ír alá, mert mi nem voltunk rossz viszonyban véle. Ősz felé megjött az időző. A megjelenés előtt két nappal küldték el hozzánk. Feri nem volt idehaza, nem tudott megjelenni a tárgyaláson. Elítélték. A kár ezernégyszázötven lej s a büntetés hatszázötven lej. Mondtam én az erdőbírónak az esetet, aki figyelmeztetett, hogy

nyolc nap múlva kell érkezzék az értesítés erről, és akkor meg lehet fellebbezni. Az es félt, mert kért, hogy ne mondjam meg, hogy nekem ezt elárulta. Az értesítést nem kaptam meg. 1953 januárjában érkezett hozzám az erdész két milicistával. Az egyik milicistát Magyarinak hívták, jóindulatú ember volt. Mondta: fizessek hatszázötven lejt, vagy viszik Ferit. De nekem nem volt pénzem. Honnét lett volna? Kértem a milicistát, hogy adjanak három napot, hogy a pénzt ki tudjam csinálni. Az erdőpásztor azt mondta:

– Nem lehet kérem. Vagy pénz, vagy Feri.

– Dehogyan nem lehet – intette le Magyar –, jöjjenek bé reggel az őrsre, amit lehet megteszünk, sze emberek vagyunk vagy mi az isten?

Reggel bémentünk Ditróba, a milicisták jószívvel voltak hozzánk, de segíteni nem tudtak, mert a jegyzőkönyv alá volt írva. Kísérettel elindították Szentmiklós felé a legénykét avval a reménnyel, hogy ott kap három nap halasztást, amíg ki tudjuk fizetni a pénzt. De nem adtak egy percet sem, mert kuláklistasok voltunk. Órsról őrsre kísérték Ferit Csíkszeredáig a börtönbe.

Akkoriban volt a pénzbéváltás. Húsz lejért adtak egy lejt. Nagyon nehezen lehetett pénzt kapni. Áruba vittem amim csak volt, hogy pénzem legyen. Kiszabadult a fiam. Ősszel esment értesítést kaptam, hogy az ezernegy-

százötven lejes büntetést ki kell fizetni. Megindultam az útba. Feri utánam szólt:

– Éldesanyám, a lovakot hagyja ott szeke-restül Ditróba, minthogy még egyszer börtönbe kerüljek.

Ditróból felküldtek a szentmiklósi adóhivatal főnökéhez. Elbeszéltem az ügyemet.

– Jóasszony, maga mit mind beszél, az ügy le van tárgyalva. Végre kell hajtsuk, amit határoztak a bíróságon.

Csak állottam. Egy nő ült vélem szembe, valamit írt az íróasztalán. Halkan hojzám szólt, hogy menjek csak az erdészeti hivatalhoz, ott mondjam el a bajomat. Ekkor az ujját a szájára tette, hogy ne szóljak ő róla semmit. Hát nem es. Jólesett az ő jóakarátja. Az erdészethnél egy Domokos nevű nézte meg a föl-szólításomat.

– Márika néni, maga miért nem járt utána az igazának hamarább? Most én mit tegyek kieddel vajon?

Soroltam Domkosnak, hogy volt már a helyszínen a gondnok, erdöpásztor, erdőbíró. Hát még ki kéne? Mutattam személyesen a területek határát. Azt es, hogy a mi birtokunkból az új kimérésnél beléesett az erdészetébe egy darabocska, amiről évente egy mázsa széna termett. Ezen nem volt csak egy fa, melyet hímességnek tartottunk. Az igazoláso-mot megmutattam azoknak, elvették, s nem adták vissza. Mikor kértem volt, azt kérdezte:

– Kinek akarja tartani, mutogatni, ejsze az angoloknak?

Domokos erre elküldött az ügyvédekhez. Amíg keresgélte az iratot egy kisasszonyforma, csak belépett egy szürke fejű ügyvéd, egybe reá mutatott a doszárokra. Kinyitva, belénézett s reám es. De nem szólt hojzám, csak amikor ment el, s én a lépcsőn utolértem, azt mondta: mindenben nékem van igazam. Kérdezte, hogy akarom e visszafelé folytatni a pert?

– Nem én, örvendek, hogy jó emberek közbenjárásával megszabadultam a perektől, s nem kellett megfizessem a sok pénzt.

Domokos, ha jól emlékszem, csomafali volt, s áldom a nevét, amiért segítöm s emberem volt a nagy bajban. Annál is inkább, mert ő es éppen úgy félt a félnivalóktól, mint én akkor.

Még egyszer gyűlt meg a bajom a hamis tanúkkal, esment kellett járjak a törvényszék-re. Két ember azt tanúsította, hogy két lovam s három darab marhám az erdészeti csemetésben nagy kárt tettek. A szentmiklósi törvényen többször meg kellett jelenjek. Az utolsó tárgyalás Marosvásárhelyt volt. Hova nem vittek el asszony létemre 1954. június 30-án. Nem nyertem meg a pert. A kulákság ott es jött vélem. De akkor elhatároztam, hogy mikor kijő a büntetésem, elviszem a hamis ta-

núkhöz, akik a törvényt félrevezették, s föl-kérdezem őket.

– Hajlandók vagytok-é a büntetésemet megfizetni? Mert ha nem, fizetek én tíz-tíz lejt misére, s majd megítéli az a bíró nektek, kinek nem kell tanú. De nem jedtek meg azok. Erős-nek érezték magukat a bűnben. Legyőzni akartak. Nem hagytam magam s a csalárdo-mot még ekkor sem. Úgy, mint soha máskor.

Ebben az időben a tehenyünköt a bikához kellett hajtani. Még nem tudtuk, mit kell fi-zetni, én azt mondtam, hogy hajtsa csak nyu-godtan Imre, majd megfizetjük amit meg kell. Azért voltam bizalmas, mert aki tartotta a bikát, többször felült a szekerekre Ditróig, Szentmiklósig. Hozattam néki az őrlőt, s vi-tettem es az anyósához Hodosig csak köszö-nőmért. De nekem ekkor úgy es jó volt, ha csak köszönt, mivel megbízott ember volt a néptanácsnál. Na, jó. Le es vezettük a tehent, s hogy nem vittük a fizetést, nem csapta ki a bikát. Vissza kellett vezetni az állatot. Nyolc nap telt el, esment vittük a tehent. A fizetést es. De újra nem csapta ki a bikát, s olyan félhangú hízelgő szóval azt mondta Imrének, hogy azért nem csapja ki, mert valaki fen-nebbvaló nem engedi. Visszahajtottuk a te-hent. Másnap hívatnak a néptanácsához. Ott volt egy kiküldött, s én elmondtam, mi bajom. Erre megkérdezte, hogy mi okból nem csapta ki a bikát az az ember. Az elnök azt felelte:

– Elvtárs, ez az asszony nem akar semmit tenni a közért. Egy öl szalmát sem volt hajlandó adni. Ezért nem csaptuk ki a bikát a tehénnek.

Én pedig bizonyítottam, hogy a szalma már bé volt présolva, és elhordtuk az állom részire. Így kapott az elnök utasítást, hogy erejsze ki a bikát. Harmadszorra vezettük hozzá a tehent. Feri vezette le az úton. Találkozik az emberével, mutatja a rendeletet, s mutatja, hogy fizetni es tud.

– No, várj meg no, mert dolgom van. Kösed meg a tehent a kerthez, amíg jövök. Nagy későre megjött, kiengedte a bikát, s Feri hazavezette a tehent.

Mi a hegyen voltunk kiszállva a marhákkal. Szürkületkor ez az ember béállít nálunk, s azt hagyta meg, hogy amit Feri elhozott tőle, azt adja es vissza, mert ha nem, a csendőröknek adja fel. Imre fölkérdzte Ferit, hogy mit hozott el Pistától.

– Feri, az ántidot! Amit elhojztál, add vissza, mámi visszaviszi, s nem lesz semmi baj, de ha a csendőrök az ajtósorkához csíptetik az ujjaidot, az nehezebb lesz.

Feri sírni kezdett, s így szólt, hogy ő onnét nem vett el semmit.

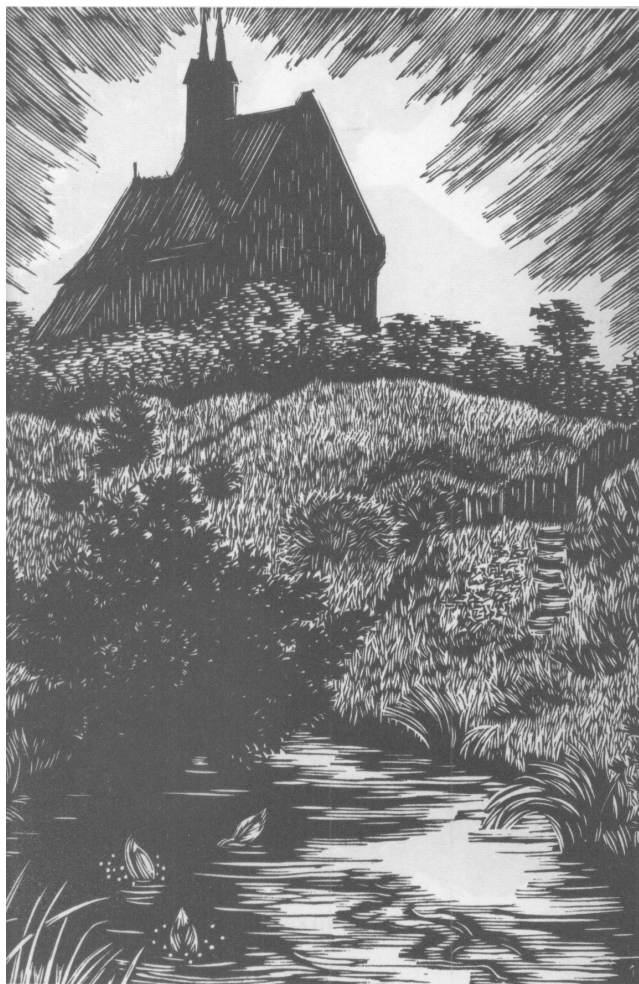
Akkoriban ezt énekelték nálunk.

Hej minálunk de megszépült az élet.
Mert az ország minden kincse miénk lett.
Népünk vette kezébe a hatalmot.
És mi magunk intézzük a sorsunkot.

Jertek, pajtás, menjünk mi es közösbe.
Mert a miénk a földnek a gyümölcse.
Miénk a föld, miénk a gyár s a bánya.
Ez az ország dolgozó nép hazája.

1955. május elsején nálunk volt Péter, Rózsi es idehaza volt. Fölszólítottam Imrét, hogy nősüljön meg, mivelhogy a tegnap együtt voltam a leánnyal, s azt vettem észre, hogy eljönne hozzá. Így mertem felszólítani, mivel gyenge voltam már, a csalárd vezetése egyre nehezebbé vált. De Imre visszautasította a kérésemet. Azzal hátrált, hogy egy földel alá hogy nősüljön. Neki es ház kell előbb. Én csak ragaszkodtam a nősüléshez, mert nálunk gyakori volt a foglалás, mint kulákoknál. Abban bíztam, hogyha kinősül a fiam, legalább az övét nem kobozják el. Imre olyan durva szavakra fakadt, hogy messze elhallatszott. Ejsze anyósom valamit hallott, elindult felénk. Szégyenemben Rózsit elejébe küldtem azzal a hazugsággal, hogy nem vagyok idehaza, térítse meg a mámiját. Ez véget ért, Péter hazament. Imre felvette a nyári ruháját, és elment a bányászünnepségre a Tászokra. Onnan hazakísérte a leányt. Ki es kérte. Június 5-én

CALVAIRE (1963)

ADIEUX (1938)

volt az esküvőjük. A ditrói templomban esküdtek meg, megtartottuk az esküvői ebédet, de csak csalárdilag. A legfőbb az volt, hogy a két öreg mámik es ott voltak. Csibi mámi és Török mámi, Anna nagyanyja ültek az asztalnál.

Ezt a házasságot meg nem bántam soha. A fiatalasszony jóakarátú, segíteni akaró, türelmes. Soha egy szavamat vissza nem mondta, inkább Imre helyezkedett velem szembe.

1963-ban Feri munkába ment a kőbányához. Június 30-án volt az eljegyzése. Aznap, amikor a törvény előtt esküdött délelőtt tizenegy órakor otthon, elkoppant a szemem a fáradtságtól. Hát látom Ferit egy létrán fölmenni a madárfészek után. Amikor a fészekhez ért, a madár elrepült. Nem voltam akarója az ő lakodalmának, mivel hontalanok, vagyontalanok voltunk ebben az esztendőben. Módkunk nem volt hozza. A nemzetségi körünk es megszorodott népek voltak. De a fiataloknak nem lehetett ellentállni. A menyasszony éldesanyjának nagy lakodalmi kedve volt. Gondoltam, nekik van reá módjuk, ha így kívánják. De bizony Feri kellett fizesse a költségeket. Még kölcsön es kértem, amit Feri az ajándék pénzből adott vissza. A fiatalasszony s az anyja erre fellázadtak. Jöttek hojzám panaszra. Én próbáltam megmagyarázni, hogy né asszonyok, nincs föld, nincs tanya, a kulákságból ki se léptünk jóformán... Tovább ér-

telmetlenkedtek. Aztán reájuk szóltam mérgeesen, hogy most már kitakarodjanak, hozzam többet ne jöjjenek. Szerencsére nekik több eszük volt. Jöttek, nem tartották a haragot. Feriék az anyóséknál laktak közel egy évig. Aztán a házát Orotváról elvitte Borszékra. 1964-ben ott újonnan felépítette. Leányok született. Keresztelést ültek. 1964. október hónapban Ferinél elválási veszedelem volt. Novemberben már üdözőt kapott elválásra. Álmomban három telefondrótot vágtam ki, s a fejszét elvettem. Ferinek sikere lesz a perben, azt jelentette.

1967 novemberében Ferinek második esküvője volt. Jó feleséget kapott. Csendes, nagyon beosztó, tiszta asszonyt.

Az Annáért való aggodalom kezdete 1956. július 28. Szombat estefelé kezdődött. Akkor egy vidám mosolygó fiú nálunk jött, fűvet kért részibe kaszálni. Én ígértem es, ha felit nekem hozza haza. Ha pénzért akarja, akkor egy terire való százharminc lej. Ő azt mondta, hogy megbeszéli a bátyjával, szerdán nálunk jön esment választ adni. De bizony nem jött, hanem jött egy alszegi ember, aki mind kivállalta a kaszálót. Úgy két óra tájt vasárnap csak jó a legény. Anna erre azt kérdezi tőlem, hogy most mit teszünk a fűvel.

– Én azt már vissza nem vonom. Azt kiadtam.

– Éldesanyám, adjon a fiúnak es legalább két terire való füvet – kért szépen Anna.

Ebből láttam, hogy a fiúhoz Annának kedve van. A legény nem szólt egy szót sem a főről, csak a leányocskával foglalkozott. Táncba vitte, el es mentek. Szürkülettájt jöttek haza, jó hangulatban. A fiú arra kérte Annát, hogy citorájza el az ő nótáját.

Pusztá házunk udvarában
Rezgő nyárfa mindég azt susogja,
Nem is olyan messzi távol
Van egy piros rózsa.

Másnap estefelé újra nálunk jött azzal, hogy Borszékre indult hámokért, de nálunk megállott. Engem megszólított:

– Máríka néni, ha a lovak hámjai megvannak, adja ide nekem egy hónapig használatra. A használatért a lovaimmal segíték, amire szükség lesz.

– Hallgass ide, fiam, a csalárd kint van a mezőn, ha velük megbeszéltem, akkor megmondom a választ.

Én mentem Anna elejibe sietve.

– Anna, ez a fiú kéri a hámokot használatra egy hónapig. Gondban vagyok, hogy visszaadja-é vagy bécsap, és soha vissza nem hojza.

– Adja egészen nyugodtan oda, éldesanyám – felelte Anna.

A hámok Imrééknél voltak, mivel a kulák-

ságért attól es megfosztottak volna engem. Imrének es elmondom, hogy né, merre s honnan... Imre azt mondja:

– Úgy intéjze, ahogy maga akarja, éldesanyám, de nyugtát kell írni, csak akkor kell odaadni. Na, megírtuk 1965. augusztus 5-én.

Aztán harmadnap meghívom a fiút szénahordani. Kimentek Annával szénáért, de én Rózsit es küldtem volna, hogy győzzék a főlhányást. Anna nem engedte. Azt mondta, Rózszi a csűrben s az odorban csináljon rendet. Annáék erősen megkéstek. Az első terivel a szekér felborult. Így es estére négy teri szénát hoztak haza. Amikor a legény hazament, egy teri fát adtam neki.

Augusztus 11-én szombaton Anna elindult Gyergyószentmiklóásra főleg élelmet vásárolni. Közélben nemigen lehetett kapni. Péterrel együtt indultak, de este Péter egyedül érkezett haza.

– Hol van Anna? – kérdeztem Pétert.

– Szentmiklóson a nagyáruházban együtt voltunk még, de bėjött a legénye. Onnét ketten kimentek, én többet nem láttam.

Na, én neki sími. Eszembe jutott, hogy Annának álmomban göndör haja volt, az nem jót jelent. De mit tehetek én, amikor minden akaratomon kívül történik? Mire ezt így végiggondoltam, már otthon es voltak a fiatalok. Anna azt kérdezte, hogy miért van kisírva a

szemem. Mondtam, hogy a bátyjai es úgy látják jónak, ha eltiltom a fiút.

– Olyan van, mint ők – válaszolta ellenkezve.

– Hol késtél, Anna? – kérdeztem sírósan erre a válaszra.

– Ditróig vonattal jöttünk, a fiú megmutatta a belsőségét. Megkért, hogy menjek hozzá feleségül.

Jaj, de nagyon megörvendtem, hogy Annának es lesz pártfogója. Így Rózsának es lesz hol megálljon. Én egyre erőtlenebb, elhagyatottabb lettem.

– Nyuguttan elmehetsz hozza, Anna, mert szerény, jó csalárdból való. Magad es a tizenhét évedet már két hete hogy bétöltötted. Ennél fiatalabban es mentek férjhez.

A következő héten a fiú nekem es szólott, ha beléegyezem, Annát elveszi feleségül. A gyűrűköt közelebből megvette. Erre azt mondtam: „Az Isten segítse meg őket útjukban.” Igaz, hogy más héten kezdte mondani, hogy sem a szüleivel, sem a testvérivel nem tud egyezni. Kárinkodott, sokat beszélt pusztán. Ez nekem nem tetszett. Van nekem elég bajom, mit vegyem magamra még az övékét es?

– Te Anna, ez a legény nem olyan, amilyennek lenni kéne. Ez hazug. Hallod-e?

Anna azt felelte, nem számít. Na, ha nem, hát nem... Továbbra es kedvére társalgott

véle, én egy szót se szólottam. Az eljegyzést kitézték, de az Anna ángya figyelmeztetett, hogy várjunk még. Bár a ház szarvázatját lásuk, amibe házasokként meghúzódnak. Anna húzta volna már tavaszig a házasságot, de a jegyese nem egyezett belé, mivel azt mondta, hogy felkészült. A fiú csalárdja olyan korán jött leánykérőbe, hogy mindenki aludt rajtam kívül. Hatan jöttek, s ahogy beléptek, a bátyja verssel kikérte a leányomot. Igent mondtunk, a gyűrűköt föl húzták.

Következett a lakodalom. A menyasszonyos szánkó után három lovas szánkóval mentünk csalárdostul, keresztapástul, anyástul. A szentséges keresztnél a középső szán fölborult a nagy hóba. A hóban való fetregéstől lett nagy kacagás, vidámság.

A fiú bátyjához mentünk bé, hogy menyasszonyi ruhába öltöztessük Annát. Én azt mondtam:

– Ha saját házunkból szalagosan indult ki, maradjon szalagosan. Ne öltözzék más háznál menyasszonynak.

De ellenkezni nem mertem mégsem. Mentünk a templomba. A legényt csak az apja kísérte abból a nagy csalárdból. Más nem ment utána. Hazajövet a két fiatal béült az asztal megé. Mozsikás es volt. 1956. december 30-át írtunk. 1957 júliusában elváltak Annáék. Anna Borszéken keresett szolgálatot magának.

Rózsi szolgálatja 1961. április 21-én kezdődött, de az én aggodalmam ekkor kezdődött miatta, amikor azt kezdte énekelni:

Elindulok szép hazámból,
Elbúcsúzom jó anyámtól.

El es indult szolgálni Szentmiklóásra, mivelhogy az idehaza való jövedelmet mind bé kellett szolgáltatni. Egyedül maradtam. Feri es munkába járt. Annának írtam levelet. Kértem, jöjjön haza bár ő valameddig. Hazajött takarítani. Kimeszelte a házat, s azzal visszament. Rózsi es hazajött vagy két hónap után, de aztán elment egy varróasszonyhoz tanolni. Borszéken ismerkedett meg az élete párjával, egész évben szemmel kísérték egymást. Szilveszter estéjén jött hozzánk, hogy Rózsit bálba kérje. Reggel, amikor hazajöttek, a legény már a házasságot emlegette. Február elsején a gyűrűköt elhozta, s tőlem kikérte Rózsit ezekkel a szavakkal:

– Mama, ha beléegyezik, én Rózsit feleségül veszem. Véle mán megbeszéltük.

– Én ennek gátolója nem leszek, az Isten segéljen meg tüktököt.

Ezzel a gyűrűköt felhúzta. Felállottam, a vőlegénnyel kezét fogtam, esmént kívántam örömet szerencsét. Jó, hogy párjokat megkapták, mert a madár es a párját keresi tavasszal. Az Isten azokat es megsegéli, hogy fész-

ket rakhassanak. Tetszett nékem a vőlegény. Nem volt dicsekvő. Őszinte, igaz szavú ember volt. Az esküvőjük 1964. május 17-én volt. De bizony ezután megszomorodtam, mert Rózsi figyelmeztetett, hogy ne nagyon járjak hozzuk. Az ura ne kapjon nálok. Megszomorodtam azért, mert semmi okot nem szolgáltatam. Rózsi keservesen sírni kezdett, és nekem meg kellett értenem, hogy ő semmiről sem tehet. Neki csak a bajt kell elkerülni az ura és köztem.

A sors rosszakaratú emberekkel hozott össze. K. F.-nek hívták. Ez az ember megvette volt tőlem a két lovat. Az egyik szürke, a másik sárga volt. Az áraban megegyeztünk és abban es, hogy a cinkus árát ő fizeti. Még az aláíráson sem volt szüksége. Azt mondta, ő anélkül es meg tudja csináltatni a cinkust. A lovak kilenc éve hogy nálunk voltak. Kicsi csitkó korukban vette az uram. Az eladás után három esztendőre azt üzente egy felszegi ember, hogy menjek bé Ditróba, és adjak cinkust a sárga lóról. Mondtam, kérje K. F.-től. Jött aztán K. F. személyesen, és fennhangon kérte a cinkust. Én emlékeztettem az egyezésre. Arra gondoltam, hogy három év alatt ki tudja, mit bellérkedett, és most még ő követelőzik. Vegyem magamra az ő hibáját? Vélem nem mert, de Rózsit megállította a piacon, és azt mondta bosszús hangon.

– Hagyjátok el, kulákok, mert elrendezem a bajotokot!

Nem volt mit rendezzen rajtunk.

Egy másik ember, aki a faiparnál dolgozott, csaló zsarolónak nevezett, mert az uram valamikor dolgozott a fahúzatásnál, és prémondát vett fel. Ez az ember akkor egy prémonda helyett kettőt írt fel, az uram kiigazította, hogy ő csak egyet vett fel. A szégyen az emberen maradt, és ezért támadta ki Imrét és Pétert. Bosszús volt, mert ő csak fél házban lakott, és addig irigykedett ránk, amíg megvette nagy sokára a sakter belsőségét, hogy neki es többje legyen.

Így tettek az ingyen keresők. Akik szorgalmukból birtokot vettek, mind kiverték volna az effélék, ha a törvény engedte volna. A kollektíva megalakulásáig, 1962. március 22-ig mind csak ezt tették volna a semmi emberek.

Az urammal való küzdelmünk a mi együtt való küzdelmünk eredménye:

1923. októbertől 1949. szeptember 8-ig vettünk: félvágás szekeret, egy hordószekeret, erdőlő szánat, nyargalószánkót. Ekét, tajigát, vasfogú boronát. Vettünk nyolc ár keretet Elekeséktől. Péternek ide építettük a házát a Halaságba. A halasági birtokrészeket megvettük a testvérektől, összesen nyolc holdat. A Nyíressarkon vettünk egy hold birtokot Hajdú Jóskától. Halaságon négy hold birto-

kot Gáspár Jánostól. A Nyíressarkon vettünk 12 hold földet Siklódi Estántól. 10 holdat Puskás Józsitól és testvéreitől. Törökpatakán vettünk 20 hold birtokot Ágoston Estántól. A Nyíressarkon 3 holdat Mezei Barabás Ignácától, Vérótól. A Halaságon vettünk jár-gányos cséplőgépet Fülpérol. Utat csináltat-tunk az erdészeti területen keresztül saját költségünkön.

Építettünk: csűrös istállót 13 m. Eladtuk Erdős Antinak. Két csűrös istállót 12 m. El-adtuk Nyúzó Ferencnek. Három csürt 8 m. Eladtuk Molnár Jóskának. Konyhát 7 m. El-adtuk Köllő Lajosnak. Csürt, istállót ma-gunknak 13 m. Házat Péternek 10 m. Istállót 10 m. Házat 6 m. Házat savófőzővei 4 és fél m. Cséplőszint polyvaszínnel 8 m. Fásszint 6 m. Szekérszint 3 m. Pajtát 2 m.

Vidám dalia, építkező kedvű volt az én uram, Csibi István. Nemhiába hogy éldes-anyám mindig a pártján volt. A leánykérőn es megörvendett Pistának. Nem annak, hogy két üveg sört hozott, sem annak, hogy hárman ettünk rántottát egy tálból. Annak örvendett, hogy immán bézártam a kapunkot, s több kérőt nem fogadok. Vége volt a leányságo-mnak. Mehettem a magaméba, a Halaságra. Ez lett az enyém. Úgy, ahogy első nap elgondol-tam, amikor rendezkedni kejtünk az újház-ban. A csipkézetes tornácot látva, a szívem megtelt nyugalommal, és már akkor azt

mondtam magamnak, hogy innen nem települök sehova. Ide közelebb van a nap, közelebb van az erdő, a forrásvíz. Független, szabad életre vágytunk, szabad önállóságra törekedtünk. A csalárdban összesen tízen lettünk volna. Ma haton élünk.

Az én törekvésem a szerény megélhetés volt a csalárdban. De mi havason laktunk, s ezt csak úgy tarthattuk meg, ha még vettünk havast. Kaszálót az állatoknak, pityókás földet magunknak. A mi területünknek négy forrás ivóvize volt, patak határolta egy részét. Volt hol dolgozunk, de tiszteltük es a munkát. Becsültük, mink volt. Fönntartottuk a felebaráti szeretetet, az elhagyottat szeretettel fogadtuk. Mezeipál András bá a megmondhatója, aki ácsmester volt, de mán elhagyatott ember volt. A népek szívesen fogadták, ha valami reperálnivaló akadt. Amikor téli szállást kért többeknél es, helyet sehol nem kapott. Ezt nekem egy út mentén mondta el, mire azt feleltem:

– András bá, jöjjön nálunk, egy meleggel kitelelünk.

Ezt sajnálatból mondtam, mert éppen azon nap olyan hideg, borús idő volt, hogy a kutyát se hajtsd ki. Arra gondoltam, hogy egy áldás lépik bé az ajtón András bával. Állandó meleget tartott a házunkban, nem volt gondom a tűztevésre. Az uram erdölésben volt, de á fél-éves kicsi gyermekem mégsem érzett hideget

a vágott fa hiányában soha. Mert nálunk mi-
kor lehullott a hó, nem ment el egyhamar.
Bétakart tavaszig.

1962. március 22-én csütörtökön es nagy
hó volt. Délelőtt három hivatalbéli ember jött
nálunk. Egyik milicistaruhában volt, és fegy-
vert viselt. Kollektivizálók voltak. Írott papírt
mutattak, és aláírást követeltek. Én az írást
elkértem, hogy elolvassam. Az volt benne,
hogy saját meggyőződésemből lemondok
minden ingó és ingatlan vagyonomról. Az
írást visszaadtam, mert mint mondtam, én
nem vagyok ebbe belegyőződve. Mondták, ha
nem írok alá, levisznek Ditróba a bizottság
elé, és még vannak nekik eszközeik, amivel
aláíratnak engem.

– Rea vaayok készülve – mondtam, de már
vittek es, nem Ditróba, hanem az orotvai is-
kolába. Ott esment kijelentettem: – Ha el
akarják venni, vegyék el, mert én meggyőző-
désemből soha alá nem írok. Azt a vagyont,
amit nagy küzdelemmel, nélkülözéssel meg-
szerejtünk, én nem adom jószántamból. Az
es hazug, aki azt mondja, hogy jószántából
adja. Vagy bolond.

Megsirattam minden földsorkát. Késő estig
tartottak a bizottságnál. Mindenki végzett az
aláírással. Engem reggelig hazaküldtek egy
üsmerős fuvarossal. Éjjel azon gondolkojz-
tam: mit akarnak a havassal s velünk? Hogy
akarnak kollektivizálni embert, hegyeket?

Mert amióta ezek a havasok állnak, egyenként küzdöttünk meg értük s magunkért. A cse-
tenyben a nyúl nem áll meg a bizottságnak, a
medve se az embernek. Hát még mi!

Az orotvai templomban ma tették helyére a
keresztelőkutat. Ezeket a szavakat mondta a
pap, Gergely Mihály plébános.

– Csibi Anna nem síremléket csináltatott
magának, hanem keresztelőkutat, ami örök
időig hirdetni fogja az életet, megújulást.

Ez az én Annám jó cselekedete volt. Ra-
gaszkodása a szülőföldhöz, mégha túl a he-
gyen, Borszéken telepedett le akkor es.

1976. július 19-én hétfőn azzal a gondolattal
ébredtem, hogy le szeretnék menni Orotva
központjáig, ahova tizenhat esztendeje nem
jártam le gyalog. A Halaságtól több kilomé-
terre van, és a gyenge lábaimmal meg es in-
dultam a bizonytalanra. Reggel hat óra volt,
amikor kiléptem az ajtón. Mire leértem az
erdő kezdetéig, a tászoki eszténa es beérkezett
a vízre itatni. A kutyák reám futták. A leg-
hamisabb a lábszáramhoz közel volt, de az
ügyes pásztor megmentett. Leültem egy nagy
kőre, nem zúgolódtam. Gondoltam, ez es a
megpróbáltatásokhoz tartozik. Mentem to-
vább, de megálltam a patak mellett egy tere-
bélyes fűzfa irányában. Azt gondoltam: ha én
volnék a gazda, én biza kivágnám, hogy a

háza látókörít ne vegye el. A csutakból hagynék vesszőt, ami kiújuljon, hogy tartsa a partot.

Arrébb elértem a csörgőt, amiből fönnállva lehetett inni. Ezt Jakab Györke bácsi tartotta volt rendbe, mivel ő lakott ide legközelebb. A lakóhelyinél most pusztaság van. Vízmosta hely lett. Mezőbüti. Szád patakocska. Pedig a háziasszony, Rózsika néni olyan értékesen művelte volt a földet, hogy nála kaptunk legelőbb újpityókát. Gyermekait elsodorta innét a sors. Lajoskát a háború Németországba vettette. Onnan írt haza a testvéreinek: „A szülői otthont védjétek meg, hogy még egyszer láthassam.” Védtek es, de az magától összeomlott.

Néhány méter járás után elértem az orvosi rendelőt. Szép, új épület, az oldalban lucfenyő. A bejáratnál meggyült a víz. Búsultam, hogy nincs nálam egy kapa, hogy elegyengessem, szabad folyást engednék a víznek. Attól errébb az üzlethelyiséghez értem. Itt, amire a népeknek szükségük van, azt mind megkaphatják. Csak egy kicsi virágoskert hiányzik előle, hogy az emberek, akik a hegyről lejönnek, gyönyörködhetnének az árvácskákban. Ha én volnék az üzletes, én megcsinálnám. Zöldségáruló bódé es van a központban. Ott kerestem a Linanén padját, hogy leüljek. Azon nincs mán mit keressek. Arrább az iskolával szemben egy rakás fára ültem. Onnan

néztem, hogy a nyolcosztályos iskola szabadon, kert nélkül, s a faragott tulipántos kapu es ferdére dőlve áll. Milyen érzéssel vannak a tanárok, a népek, hogy néhány méter kerítést, ha éppen fűzfából faragott sasokkal es, nem állítottak? Magam bicskával es kifaragtam volna, hogy a gyermekek gyönyörködjenek, példát vegyenek róla. Nem tudják, hogy a jóakaratnak ideje s módja mindenkor megvan? Itt nem csak annyi osztályt járnak a gyermekek, mint amennyi nekem jutott. Még a negyedosztályos könyvet es csak egyszer fogtam kézbe. Jó hogy az es itt jutott eszembe...

Leánykoromban egy reggel azzal ébresztett éldesanyám:

– Máríka, el kellene menj Rózsika nénédhez Galócásra. El kell hozjni a szennyes ruhákat, mert náluk a víz messzi van, s hideg erőt nagy. El es mentem vonattal, őket jól találtam, de magamra rossz álmot láttam. Álmomban nagy tetű volt a fejemben. Reggel tudtam, hogy valami nagy szégyen ér, amitől én mindig féltem, óvakodtam. A szennyes ruhát néném zsákba tette, úgy vittem haza. Otthon, ahogy béléptem, látom, hogy éldesanyám szigorú tekintettel néz rám. Szigorúan reám szólt:

– Milyen két forintot vettél el a salamási rokonok könyvéből?

Erre a szóra a vér a fejemből a lábujjkámba

futott, úgy megjedtem. Sírva feleltem, hogy nem tudok én semmi forintról.

– Hát ha ki nem tisztázod, kilenc falu határáig meg se állj. A közelemből eltakarodj!

Elmentem kitisztázni. Mondtam, hogy jártam a negyedik osztályos könyvnél, ott volt az ablakon, beléolvastam, mert szép magyar költemények voltak benne. Többen voltunk bent, másoknak es járt a kezében. Künn permetezett az eső, hát szívességből behívott mindenkit a háziasszony. Szerencsére volt velünk egy rokon fiú, aki annál a háznál úgy volt, mint otthon, elvehette kérés nélkül es a pénzt. Bévallotta, hogy nála van a két forint. Így menekültem a szégyentől.

Ez után az emlék után esment elindultam. Átjutottam a nagyhídon, hogy felérjek a templomig. Csend volt, tisztaság. Megnyugtattam a szívemet egy imával. A harangokat levették, a cserepfedelet es javítás végett. Ketten ültünk a ponkon: a harangok s magam. Olyan nagy csend volt, hogy felakaszthattam volna a fenyőfa tetejére. Negyvenhárom esztendő emléké állt elé. Itt Orotván akkor még nem volt iskola. Háznál vagy a templomban folyt a tanyítás. Szentekről szóló szerepet es tanoltunk. Valakinek eszébe jutott, hogy adják elé a Szilaj Katát. Ebből nagy vitatkozás kezdődött. Mi az urammal csalárdostul elleneztük, hogy a templomban világi játékot mutassanak bé. Egy csűrben mutatták

bé, mivel mi győztünk a vitában. Olyan hideg volt, hogy még a hó es lehullott. Ígyen az idő es mellénk állott. Egy szereplő házaspár akkor este hazafelé mentemben elém állott. Az aszszony arcul csapott, azzal bésírült a kapuján:

– Hadd el, mert kezembe kerülsz te még egyszer – mondtam halkán, hogy senki meg ne hallja. Még az uramtól es eltitkoltam szégyenemet. Engem arcul ütöttek. Szégyen, nálunk ez nagy szégyen, még az emlékezetben es.

1977. október 20-án csütörtökön Szentpálinéval a ház előtti pádon ülünk Ditróban. Bámuljuk a lakosságot. Kicsi vasszekéren szép, piros karéjú kenyereket húznak többen. Tíz darab es felfér, úgy mondják, hogy a barna kenyeret a disznyóknak viszik. Kenyér van bővön. Nem mint 1945-ben a nagy kenyérszüke idején. Akkor a népek a fálvakot, az alföldöt járták, minden értéket eladva, hogy kenyeret kaphassanak. Az éhínség nagy volt.

Magam es elindultam kétlovas szekerekön a Halaságról. A szomszéd, Siklódi Pista es jött vélem vagy öt kilométer szakaszon. Valahol a Szentséges keresztfánál rájöttem, hogy egy szót sem szólunk egymáshoz:

– Hát te, Pista, mi nem beszélgetünk, hal-lod-e...

Nekem nincs kedvem beszélgetni, mert a reggelim salátaleves volt kenyér nélkül.

– Nekem zöldkáposzta rizskásával kenyér nélkül.

Így már mehettünk tovább hallgatva, ugyebár. De nem zúgolódtam magamban, mert az uram a malomból vett volt gabonát. Annyit, amennyi a csalárdnak elég lett volna. A nagy éhségben megsajnáltam az éhezőköt, soknak adtam eleséget. A sokgyermekes házaknál a gyermekek azt sóhajtozták: ó, bár csak egyszer pityóka lenne az asztalon. Szerencsére Péterpálkor a veteményeskertünkben már tojás nagyságú pityókát áshattunk ki a földből. Lett ennivalónk.

Délelőtt az ajtómon kinéztem. A csalárdom a tavaszi munkáját végezte. Április van, de szépen süt a nap. Összeszedtem magam, mert nagyon gyenge vagyok, s hozzuk mentem, hogy az örömből részt vegyek. Ezt a régi történetet elmondtam, de a munkájokban nem hátráltattam senkit. Úgy két óra múlva bémentem a házamba. Imre kísért fel a tornádra. A díványomra dőlve kinéztem az ablakon. Két veréb a tornác fáján repdesett, a cinege ott billegett, ahova morzsát tesztek részükre. A láncsókák a kapunk födele alatt szállásolnak. A kicsi kerek, díszes bejárat alatt ki-be repdesnek. A fűzfák rügyei úgy tűnnek fel a napban, mint apró, csillogó gyöngyök.

– Én Istenem, mennyi szépsége van a természetnek, amiben én elgyönyörködhetek.

Mintha meghallotta volna Imre, esment

bélépett, a faliórámot megigazította. Elmondta, hogy a kertet reperálja a ház körül. Elbeszélgettem a fiammal. Boldogság tölt el, hogy öt gyermeket fölneveltem. Mindeniknek belsősége van, szép vagyont szerzett magának mindegyik. Tisztességes keresetük van, egy bani adósságot nem csinált magának egy sem. Én öreg vagyok. A munkát nem bírom. Csak az emlékeimmel élek. Arra gondolok, hogy kik voltunk, mik lettünk. Bent a lakásomban nyugalom van. A hazulról hozott bútoraim még megvannak. Fehér mázas kályhán főzök. Szebbnél-szebb főzőedényeim vannak. Két vizeskancsóm, két vizesvidrem, három mosogatótálam, két nagy tollúpárnám, egy kicsi párnám. Új paplanom, egy új pokrócom, három csipkés alsólepedőm, két párnahuzat, két fehér abrosz, egy törülköző van a fiókomban. A régiből semmit nem számítok be. Ahogy így egyedül gondolkozom, sok ének jut eszembe. Hajnalban megébredek, és énekelgetek magamban. Minap ezt dúdoltam hajnalban:

Elmennék én messzi földre lakni,
Ahol engem nem ismer meg senki.
Úgy elmennék a világ végire,
Hogy ne lennék senkinek terhére.

Imrére emlékeztem, aki éppen úgy, mint én, nem megy el soha a Halaságból. Vízierőmű-

vet épített magának a Halaság patakára. Hajnalban kezdett a vízmederásáshoz. Reggel, amikor Péter meglátta, azt kérdezte tőle:

– Te mit matatsz ott, Imre?

– Ha minden jól megy, az Isten se hagy el, ebből vízierőmű lenne – válaszolta Imre.

– Halljátok-é, bokrok, itt villany lesz – nézett szerteséjjel kacagva Péter.

De meglátták a bokrok és fenyők, hegyek és emberek es, hogy még az istállóban es ég a villany. Én jó száz méterrel lakok fejjebb tőlük, és az ágyam fölött es villanykörte vagyon. Imrének televíziója van, fűrészgépe, malma. Mind a Halaság patakával hajtja meg. Hogy es mehetne el innét a magunkfajta ember? Még a patak es öröz. Fognak a bokrok es. Hiába megyek Borszékre magam a lányaimhoz, unokáimhoz. Mindig hazavágyom. Szép új házaikba szeretettel várnak. Lukszos kocsi-val hoznak-visznek. Puha díványon altatnak. De nekem itt az otthonom, ahol a Tászokról felém fúj a szél. Gyümölcsoltó boldogasszony napján körbejártam az Anna új házát. Így szólottam magamhoz: 1961-től a körülmények el-elhoztak Borszékre, de a lelkem nyugalját csak az én halasági házamban lelem meg, ahova immán ötvenöt éve beléptem. Azt határoztam: soha a házamból el nem jövök, mert már hetvennyolc éves vagyok. Szeretem a függetlenséget, az itthoni tájat. Az esőben es jólesik nékem, ha meggyújthatom a tüzet az

én házamban. Amíg megmelegedik a ház, átalmegyek Imréikni. Hidegjárta időben sem fázom, pedig itt éjszakánként 18-20 fok hideg es van. Ilyen nagy hideg éjszaka fogalmaztam ezt a vallomást.

Szeretem a Halaságot, mert idehoztak férjhez az Isten rendeléséből, az örökzöld fenyvesekkel körülvett szép tájra. Mindig azt vallottam: mindenki elmehet, de amíg élek, engem itt megtalálhatnak. Életcéloknak vallottam az önállóságot, gazdálkodást, családnevelést, amely megnyugtató az életemben.

Ezt leírtam és fohászkodtam. „Győzedelmes szent Szűz s hű őrző angyalok. Tövises utamon, ó, el ne hagyjatok.”

Imrének televíziója van. Az áramfejlesztő jól működik, folyik a víz. Villanyunk van, és én örömmel ülök minden hétfőn a készülék elébe, hogy nézzem, halljam, mint mondanak magyarul, mivel én csak aztot értem. Kalákásokat láttam, sok fiatal táncolva, versengve. Olyan volt, mint egy szép régi lakodalom. Hogy ne felejtsük el a régi szép szokásokat, felidéztem magamnak, hallám mennyit változott az újvilág óta a vidám szokás?

1921-ben a menyasszony csak úgy öltözhetett slájeresen, ha erkölcsileg jó hírnévnek örvendett. A vőlegény a saját otthonában tartotta meg a lakodalmat. A vendégek a legközelebbi barátok voltak, legtöbb huszonkét pár. A vendégek asztala fehér abrosszal volt leterítve. Mélytányérokat tettek a vendégek elé, és mindenikbe szép rózsaszínre sült vendégperecet helyeztek. Olyan volt így az asztal, mint egy szépen fonott koszorú. A pálinkás üvegek nyakára virágot köttek. A keresztapák köszöntötték el elsőnek a poharakot:

„Tisztelt vendégkoszorú, vőlegény, menyasszony, kik ma egyé lettek. Isten és a törvény előtt szent fogadalmat tettek, hogy siring egymást igazán szeretik. Az életet mindig közösen viselik. Kívánom, az Isten adjon nékik vidámságot, örömet.”

Ezután jött a tálalás, a legjobb bornyú- vagy marhahúsból főtt becsinált leves, finom savankáson megkészítve. A fölszolgálásnál viccesen engedelmet kértek, hogy fűzfák között hojzták a levest, s levelek hullottak belé.

A babérlevélre mondták ezt. Evés közben a zenészek fölzendítettek, zendült az asztaltársaság, míg egy jókedvű asszony ezt nem kezdte fűjni:

Én Istenem mit adtál,
Hogy megházásítottál,
Atdál egy nagy keresztet,
Amit el sem vethetek...

Utána következett a majorsághúsból készült paprikás makaróni- és kásakörítéssel. Ezalatt azt énekelték:

Ejhaj, megkértem a szeretőm éldesanyját,
Feleségül adja nékem a lányát,
De az anyja azt mondta, hogy nem adja,
Mert a lányát gazdagabbhoz akarja.

Ezután bort és kürtöskalácsot tettek az asztalra. Megkezdődött a tánc, a tréfás asszonyok rikoltoztak: „A menyasszony gyöngyvirág, koszorúja es virág, boldog az a vőlegény, ki azt mondja, az enyém.”

Éjfélkor kezdődött az ajándékszedés. Így szólott a keresztapa:

Ne vegyék rossz néven, hogy
béköszöntöttem,
de ma egy hű párnak követője lettem,
ha szándékoznának valamit üzeni,
még az ajándékkal el tudnám azt vinni.

A keresztapák kezdték meg az ajándék beadást, 200 lej értéket. A keresztanyák párnát vagy abroszt adtak. A többi férfivendég átlag 100 lej, a fehérnépek 50 lej körül érő ajándékot adtak. Az éjfél utáni tálaláskor töltelékes káposztát és sültet tettek a vendégek elé. A virradatot nem sokan érték meg a lakodalmas háznál, mert mezőre kellett menni. Le sem feküdtek, csak átöltöztek, és már indultak a havasba dolgozni.

Most es szeretnek a menyasszonyok szép slájerbe öltözni, de hátik megett összesúgnak, hogy féléves teriben van. A vőlegény a kulturhelyiséget veszi ki a lakodalomra, mert sok vendéget hívnak meg. Körül hatvan párt számítanak, s kiszámítják, hogy ettől a seregtől mennyi ajándékot kaphatnak. Személyenként három tányérral terítenek. Előételnek francia saláta s más finomságok vannak, majd húsleves laskával és sült következik. Jó zenészek szórakoztatják a népet, de ilyeneket énekelnek, hogy „Ádám, hol vagy, hova mehettél, itt volnál, ha szeretnél.” Hát így! Éjfélkor kezdődik most es az ajándékszedés. A keresztapák 1000, a keresztanyák 500 lejt tesznek. Mihelyt összegyűl, kiszámítják, hogy mennyit nyertek a lakodalmon. Van olyan, hogy 40 000 lej haszonnal jár. Ekkor újra tálalnak töltelékes káposztát, paprikást és számtalan finom tésztát. Reggel savanyó levest adnak a vendégeknek, mert azok most délig ott ülnek a lakodalmas

háznál. Erre illik mondani: „Lakodalom, sokadalom, akkor nincsen beteg asszony.”

Másnap a szülők hálálkodnak, hogy hál' istennek elég szépen kaptak a fiatalok.

De szépek voltak az aratókalákák, Istenem! Szekeren vitettek a helyszínére, Bányabükki-be aratni. A sarlónkot a váslott főre való kendőnkbe facsartuk s fogtuk a kezünkben. A helyszínen a kendőt a fejünkre köttük. A sarlóval megkezdtük az aratást. Versenyeztünk, nehogy a jobb fogású aratóktól lemaradjunk szégyenünkre. Mindenki a kévéit maga után rakta le. Utánunk kötözők voltak. Férfiak kötöztek. Öt kévét egyberaktak. Úgy mondtuk, ötösök. Öt ötöst egy kalongyába raktak. Mikor végeztünk az aratóban, szekerekre ültünk. Haton fértünk el a legjobb lovas szekeren, és énekeltünk:

A ditrói nagyhegy alatt
Három kislány zabot arat...

Közbe belérikoltoztak: „Jaj hogy örvend a gazda, hogy lefogyott a zabja, de még jobban az asszony, nem kell többet arasson, ujjuju, ujjuju!”

Hazaértünk. Terített asztallal vártak. A tányérokon vendégpérec. Pálinkával teli üvegek. Becsinált leves, töltelékes káposzta volt a vacsora. Egy szál mozsikás mellett táncol-

tünk a csürben. Elfelejtettük a fáradságot, az egész napi munkát, amikor a mozsikás hűjni kezdte a csárdást. Szép langyos nyári éjszakák voltak ilyenkor. Éppencsak elfogyott a zabaratás, kezdődött a kaszálás. A kaszálókaláka menete es ilyen volt, csak a férfiak kaszával, a fehérnépek gereblyével mentek a mezőre. A csürben a tánc olyankor es megvolt.

Mi, asszonyok másfajta kalákákat es rendeztünk. Egymást kisegéltök a bajban, nagy munkában. Szapulókalákában mostunk régen. Abban az időben háziszótt vászonból volt az ágynemű, asztalnemű, fehérnemű. Először megdörzsöltük a gunyákat, aztán szapulókádba raktuk, melynek csapja volt. Hamuból lúgot főztünk a szapulóüstben. Ezt a lúgot háromszor lobogtattuk fel, aztán reá öntöttük a kádban lévő ruhákra. Egész éjjel úgy hagytuk, hogy érjen. Reggelre mosókat hívtunk. Nyolc asszonyt, de ha sok volt a ruha, még tizenötöt es hívtunk. A patakon deszkára térdeltünk, a sulyokkal sulykoltuk a ruhákat. A sitárban meleg vizet tartottunk a kezünknek, mert úgy meggémberedett a fagyos vízben, hogy alig éreztük némelykor. Minden asszony szapulókosárban hozta a szennyesét, es mosás után abba rakta a tisztát. A mosás végén abrossz nélküli, tisztára súrolt asztalra raktuk a tányérokot, es a háziasszony elnézést kért, mert nem terített abrosszal, mi-

vel azt es kimosta. Töltelékes káposztát ettünk. Négy személy evett egy tálból. A káposzta tetejére falatokra vágott káposztában főtt disznóhúst tettünk. Másodiknak tejbekását ettünk. Ittunk pálinkát, hogy kimenjen belőlünk a hideg.

A tilolókalákában már nemigen fáztunk. A kendert, a lent a napsütésben szárogattuk, és este lepedőkbe takartuk, hogy ne ereszkedjék meg. Markokot fogtunk belőle, és elébb vagdaló tilón, majd a vonón húzgáltuk. Szürkületkor kezdtünk a tiloláshoz, s a holdvilágnál tiloltunk. Énekszó mellett dolgoztunk. Amikor elvégeztük, szép, kiválogatott, hajában főtt pityókát ettünk hagymával, mellé kenyeret faltunk.

A legszebb kaláka méges a fonókaláka és a tollúfosztó volt. Este guzsallyal, orsóvel mentünk fonni. Üres guzsalyunk volt, nem, mint máskor, ha fonni mentünk a fonóba. A háziasszony a jobb fonóknak szálát, pácot, a gyengébb fonóknak szöszt és drugát, szőnyegbevalót adott fonni. A vékony szálból vékony vásznat szőttek, a pácból esment. A szöszből zsákokot, a drugából szőnyegbevalót szőttünk. Énekeltünk, tréfáltunk a fonókalákában. A leejtett orsót csókkal kellett kiváltani. Kalácscsal és vendégpereccel kínáltak, és két pohár pálinka járt mindenkinek.

A tollúfosztó kalákában a tollú az asztalon volt kiterítve, onnan edényekbe fosztottuk. Hogy ne üssön el az álmoság, egyfolytában énekeltünk. Jól emlékszem néhány tollúfosztóban hallott és tanolt énekre:

Ha kimegyek a ditrói vasútállomásra,
Jegyet váltok, felülök a harmadik osztályra,
Megkérem a kalauzot, vigyen, vigyen el
odáig,
Az én kedves kisangyalom rácsos kapujáig.

Ha elvégeztük a fosztást, jól megfőtt szemes törökbúzáat tettek elénk jól megcukrozva. Két személy evett egy tányérból. Sok helyt mozsi-kást fogadtak, és táncolhattunk ameddig csak bírtuk.

Nem úgy van most, mint volt régen,
Nem az a nap süt az égen,
Nem úgy illatoz a virág,
Kétszínűvé vált a világ.

Ezt es ott énekeltük volt. Az ének megszépítette az életünket. Nemcsak az ifjúságunkot, hanem most vénségemre es csak elé-elé áll álmatlan hajnalaimon az ének. A szavak állnak egymás mellé. Valahonnan a dallam es hozzásegődik. Magamnak énekelek, magam öröme. Amíg élek, így teszek ezután es. Borszéken Annánál vagy Rózsínál, ha a háló-

helyemen pihenek, az eszemmel folyvást otthon vagyok a Halaságon. Péterékni es elmegyek. Új házak van nekik es. Náluk úgy megdobbant a szívem, mikor arra gondoltam, hogy a sors mit űzhet az emberrel. Vélem. Mert tizennégy esztendőskoromban nem gondoltam volt, hogy ezen a helyen, ahova szolgálónak fogadtak meg, és rosszul bántak velünk cselédekkel, egyszer emeletes házat épít Péter fiam. Innen futottam el hatvanhárom esztendővel ezelőtt a csitorgó, nagy télen. A Nagyközrez havas őserdején keresztül sem félttem, pedig csak a hárászkendőm volt, amivel bétakartam magam. Azzal öröztem megfagyástól a testemet. A Péter háza mellett van a Rózsie, és az Annáé a legújabb. Ez előtt a ház előtt 1979. április 14-én Péter lefényképezett, hogy lássanak a képen, ha már magam nem leszek. De én esment hazavágytam a Halaságra az új házból es. Bárhol vagyok, az az ének jut eszembe, azokat a szavakat tartom szívemben még, ha ki nem es mondom:

Nincsen nekem maradásom
Sehol a világon,
Akármilyen jól megy dolgom,
Mindig haza vágyom.

Nem tudom, mennyit élek. Azt sem, hogy bár a Nyíressarokig még egyszer ki tudok-é menni. De hozzám jön a patak vize, előttem önti

magát a csörgő. A Tászokról hallom az állatok bőgősét. Az erdő es engem őriz a viharban. Olvasok, másolom az írók mondásait, verseit. Elmondom az emlékeimet, az életemet én es, hátha tanol ebből es valaki. Mert én mán csak azt hagyhatom hátra: minden ember saját maga építi meg a jó hírnevét. Azt senki más nem tudja se fölemelni, se lealázni. Az ember maga hordja az alkotását. Így aztán csak az ember alkotása marad meg még a havason es, ahol a szél, a hó, a fagy küzd az ember alkotásával.

SZÓ- ÉS NÉVMAGYARÁZAT

ÖSSZEÁLLÍTOTTA KIRÁLY LÁSZLÓ

SZÓMAGYARÁZAT

ámbékoskodni – bámészkodni
ágyom – sógorasszonyom
bani – váltópénz, 1 lej = 100 bani
bellérkedni – kupeckedni, csiszárkodni
bokrászni – keresgél
borona – házépítésre használt durván faragott szálfa
borsika – gyalogfenyő, borókafenyő bogyója, termése
cinkus – marhalevél, passzus
cseplesz erdő – bokros, bozotos erdőcske
cseteny – zöld fenyőgally, cserje
csóré – mezítelen
csorgó – kifolyó vályús forrás
doszárok – irattartók
dörgölő – konyharuha kendervászonból
dörzsölőtekenyő – mosóteknő
ejsze – talán, úgy lehet
elkoppan – elpilled, elbólint
erdőlő szán – erdölésre való fahordó szán
esztena – juhkosár – juhszállás
eszténázás – juhszállásos legeltetés
eszténás gazda – juhszállás-tulajdonos

- fancsika, vagy foncsika – diribdarab rongyocska
félvágás szekér – oldal nélküli nyújtott szekér fahordásra
fogontoztam – elszegődtem
főzőfa – üstöt tartó fa
fregyszín – rothadó meggy színe
fufujka, fuszulyka – bab
gárgyás kút – kerek kút
grádics – lépcső, lépcsőfok
hárászkendő – puha gyapjúfonálból kötött nagykendő, vállkendő
hímesség – díszes, kivarrott, hímzett ruha
hordó szekér – széna vagy gabonahordó szekér
isánkoztak – csúszkáltak
járgányos cséplőgép – állati erővel hajtott cséplőgép
kalongyába rakni – aratás után a gabonát keresztetekbe rakni
kaláka – önkéntes társulás egyes munkák között, ingyenes elvégzésére
kalugyer – görögkeleti szerzetes
karmantyú – csuklóvédő
kibojtol - kirojtosodik
kóberes szekér – ponyvatetővel ellátott ekhósszekér
koverta – boríték
kucus – férges, beszáradt dióbél
láncsóka – csóka, madárfajta
leres kályha – sütővel ellátott konyhai tűzhely

leregetőn által – hegyoldali tisztáson át
lupuj hinta – körhinta
majorsághús – ház körüli aprójószág húsa
makuj – akaratos, makacs
mart – meredek partoldal
mezőbütü – mező vége
milícia – rendőrség
mozsika – zene, zeneszerszám
nyargaló szán – személyszállításra, utazásra
használt szán
odor – szénatartó
osztovatában – szövőszéken
pászma – munkára kijelölt mennyiség
patrol – járőr
pityóka – burgonya
plattent – tűzhely teteje, főzőlap
ponk – kis domb, halom, emelkedés
prémonda – a cséplőrészen kívül élelemre
adott gabona; de útravaló, jutalom is
priccseszadrág – csizmanadrág
porka hó – a földet vékonyan ellepő friss hó
putyukál – bebugyolál, melegen tart
reglő – hegyoldalban lévő tisztás, legelő
rokolya – bőségesen ráncolt, gyakran fodros
szélű szoknya
sakter – zsidó metsző
sipterfa – vasúti síneket tartó talpfa
sirül – oson, lopakodik
sitár – sajtár
slájeresen – menyasszonyi fátyolban
sulyok – sulykolófa

szarvazat – tetőszerkezet
száda (pataka) – patak kezdete
tekenyő – mosó- vagy dagasztóteknő
terire való – a kocsi teljes terhelésére való
tilolás – kender, len törése és tisztítása
törökbúza – kukorica
valentár – népi önkéntes
villet – vidret – vödröt
vizitka – látogatás

NÉVMAGYARÁZAT

A kötetben előforduló helynevek mai román
elnevezése

Bélbor – Bilbor

Borszék – Borsec

Cengellér – Țengeler

Csíksomlyó – Șamuleu Cinc

Csíkszereda – Miercurea Cinc

Csomafalva – 1. Gyergyócsomafalva

Dánfalva – Dănești

Ditró – Ditrău

Élesd – Aleșd

Fülpe – Filpea

Galócás – Galanțaș

Gyergyócsomafalva – Ciumani

Gyergyóhódos – Hodosa

Gyergyószentmiklós – Gheorgheni

Gyergyóvárhegy – Subcetate

Hévíz – 1. Maroshévíz

Hódos – 1. Gyergyóhódos

Maroshévíz – Toplița

Marosvásárhely – Țîrgu Mures

Marosvécs – Brîncovenesti

Orotva – Jalotca
Rakottyás – Rachitiș
Salamás – Sărmaș
Szarhegy – Lăzarea
Vécs – 1. Marosvécs

UTÓSZÓ

Orotva... Olyan eldugott hely, hogy alig mond nevével valamit. Csak a ditróiak tudják biztosan, hol van. Azok, akik utat tapostak arrafelé. A Gyergyói-medence kaszásai, málnaszedői, örökkön-örökké munkálkodó székelyei. Ők állnak leválthatatlan örként a csúcsokon, honnan látni a Gyergyói-medence tányérforma lapályát. S mint a korondi cseréptányéron a vonalas díszek, ezen is szép kacskaringós vonalakként díszelegnek az utak, utacskák. A Gyergyószentmiklóstól napnyugatra vivő országút átszeli Ditrót, ezt a dalosairól számon tartott nagy emberi közösséget. Templomtornyai messzebb látszanak, mint amennyire a toronyalji nép távolba látása tágulhatna. Ha Gyergyófalva felől – melyet kicsi Szibériának becéznek az ott élők – a Hargitáról érkező közelítjük meg Ditrót, fenn az ég mellén két kereszt tündöklésében gyönyörködhetünk. Harangjai kondulása nagy gyapjas felleget oszlat el a Szár-hegy felett, védik a szomszéd falut s a Lázárok kastélyromjait, amit őrző kezek építenek visz-

sza a régi formába, díszítik a Barátság-művésztelepen festett képekkel, a szárhegyi márványból faragott szobrokkal.

A Maros ezen a helyen kicsikén és helytelenkedve kanyarodik Ditró és Gyergyóremete között. Csalafintaságból mindenik felé hajlít magából egy ragaszkodó csobogást, s nem hagyja vitázni a halászokat, fehér húsú csukákkal örvendezteti meg a két falu lakosait.

A ditrói bútorgyár dudája nem riaszt hamarabb a remetei tejporgyárénál. Baj, hangoskodás nélkül küldenek az itt dolgozók faragott székeket és foszlós kalácshoz édes vaját oda, hol szükségeltetik.

Ditró után Hévíz felé tartva kanyarodnak el Orotvára az odavalók. Meredek kaptatón át hegyen-völgyön vezet a köves út Orotván is túl, melyről Borszéket elérve hegyi ösvény visz a pezsgő borvízforrásokhoz. Ezen az útvonalon szállították régi idők óta nagy cserépedényekben Ditróba, Gyergyószentmiklóstra s tán az egész medencébe a frissítő borvizet a gyergyói székelyek.

Ezen a tájon a régi időkben tilalmas erdők voltak. Óserdőknek nevezzük mi az ilyent. A tilalmastól látni lehet a Hévíz felé emelkedő hegyeket. Az Istenszéke felőli szél utoléri a Gyergyói-havasokhoz tartozó Tászoktetőn süvítőt. Összefogózva zúgatják a nagy fekete erdőket, riasztják a juhokat őrző pásztorokat. Medvék, farkasok után szimatolnak az ebek,

és védik a nyáját, mert azt védeni kell, védeni, amíg van mit...

A szűk völgyben az Orotva patakja csak mosta a völgyet, még két martján gerendából piros cserepes házakat építettek az emberek. Addig-addig „orották”, azaz irtották az erdőt, míg a fenyők helyén rozs nőtt, s pityóka is megült fészkeiben, hogy a kaszálókon a túró és a sajt mellé szegődjék, ha éhség gyötri a mezei munkást.

Ezen a tájon haza „bé kell menni”, a mezőre „ki kell menni”. Mert itt a lent és fent váltakozik mindenütt. A tengerszinttől ezer méterre laknak az orotvaiak. Ettől küjjel már a kétezerhez van közelebb az a család, akit először 1975-ben látogattam meg éppen az orotvaiak hivatkozására. Ugyanis a faluban még lámpavilágnál vakoskodott a lakosság ez időben, és Csibi Imre a Cégéres lábánál a Halaság völgyén olyan vízi erőművet épített magának a Halaság patakára, hogy nemcsak az ő otthonában, portáján égett a villany, szólt a rádió, tévé, hanem tőle még feljebb lakó édesanyja, Csibi Istvánné ágya fölött is villanyégő világított. Erre azért volt szükség, hogy az olvasáshoz, íráshoz erősebb fényt kapjon a szoba. Érdeklődtem, hogy mit ír Csibi Mária néni. Fia válasza szerint: sok szép régi éneket hagy emlékül unokáinak, olvasmányait másolja le, és élete történetéből is lerögzít egy-egy emlékezetes eseményt.

1979. augusztus 10-én ismertem meg magát Csibi Márika nénit. Pihenés közben találtam. Fájós lábai miatt nem sokat mozoghat. Ült egyenes derékkal, csak a lábát takargatta melegen. Tatáros arca még mindig szép vonásokat őrzött, ferde vágású szemével igen-igen figyelt engem. Nagy kedvességgel fogadta az idegent, de ösztönös tartózkodással kutatta szándékom.

Úriasszonynak szólított, nagyságos asszonynak nevezett, míg beszédemen nem fedezte fel az azonos tájnyelvűséget. Nagyszüleimet is szóba hoztam, kik éppoly kínos gyönyörűséggel szerették a földet, mint jómaga. Ezután Márika néni kitárta lelkét, hogy engem is magához öleljen.

Az asztalon füzetek álltak. Üdvözlitek, családi fényképek, számos szentkép volt beragasztva. A beragasztott képek között szöveget olvashattam. Olvasmányiból őt érdeklő cikkeket, irodalmi alkotásokat, történelmi leckéket, amiket lemásolt. A füzet első lapján ez állott:

„Ma 1975 november 25 Szentkatalin napja Idehaza vagyok az én házamba jól vagyok és erősebbnek érzem magamot mint bárhol A háttározatom az hogy hazulról nem menyek el lakni senkihez S meg kértem az unokámot Istvánt hogy adjon nekem egy használt irkát a meljnek van tiszta lapja is hogy kalandáriumot vezesek magamnak a névnapokért. adot oljant

a meljikkől csak 3m lap volt bé irva oszt én ki szakítottam S úgy keztem meg írni a kalandáriumot és a 10 parancsolatot a melj a hitünknek alapja és a törvényeknek es. Az én szivem érzelmeiből irtam s az emlékezéseimből ujság cikből s az én egyszerűségemből mert az írásba nagyon gyenge vagyok nem tudom hogy a pontot s a veszöt hova kel teni s a kérdő jelt es.

De a magányos egyedülvalóságomba nagyon meg nyuktatovolt a le írásom az én számomra.

CSIBI ISTVÁNNÉ”

Életrajzi visszaemlékezéseit néhány kockás lapra írta, legtöbbször újrakezdte ugyanazt a témát. Bizonyára részletesebben próbálta bővíteni. Csak a búcsújárást fejezte be egy füzetoldalon, mert az alá dátumot írt. Ezt vettem alapul, hogy bővítem, kérdezzem a búcsú szépséges szokásrendje felől.

Márka néni vallásos volt, ha lehet így mondani, kereszténybe oltott panteista hittel élt. Gyönyörűen imádkozott, számon tartotta a vallásos ünnepeket, de az élet gyakorlati ténykedéseiben a „segíts magadon, Isten is megsegít” mondás után igazodott.

Kérdeznem se kellett, hogy mi vezette tollfogásra idős korában. A válasz előttem volt. A magányosság, a helyhezkööttség a fizikai munkához szokott embert ösztönösen átváltoztatta a mélyebb igényű szellemi tevékenység-

re. Évek során lassan keze alá dőltek a betűk. Olvasmányai csiszolták, serkentették gondolkodását. Például amikor a *Hamis Tanú*-t másolja le Arany Jánostól, rögtön felelevenedett emlék kerül papírra: „*Emlék 1954ből Két hamis tanúról a kik asztanusították hogy két lovam három darab marhám az erdészeti Csemetésben nagy kárt tetek...*”

Meséltetni kezdtem Csibi Márika nénit. Nézte a magnót, de nem kérdezte, mire való. Inkább a ház előtti padra terelte a szót, hol jól lehet ülni s beszélgetni. Ültünk hát oda, hogy fecsegjen a Halaság pataka a hangszalagra, csodálkozunk a víz hangján, mielőtt a magunkét rögzítenénk.

A lélek legmélyebb fájdalmával kezdte emlékeit. A Nyíressarok határrész elvesztését, az állatok sokaságának hiányzását – azt, miért élni, dolgozni érdemes –, lovait s juhait sorolta legelőször. Nem álmodozott, mert az nem nyújt gyógyulást, inkább az élet valamiféle megoldást hozó átrendezésén töprengett. Különben minden beszélgetésünk alkalmával az elbeszélés központja maga az elbeszélő volt. Sorsa viszont másokhoz való viszonya révén tisztázódik előttünk. Drámaian fokozta ítéleteit, és lágy lírával mosta össze a jelent s múltat. Arca kifejezően változott a történet hangulatától függően. Kezét botján tartotta, indulatában azt szorította, míg öklén megjelentek a kék erek. Nem tudatosan emlékezett,

hanem egyszerűen nem tudott szabadulni megélt világától. Néha a meseszintből kibontakozó emberi tartalom hallatlanul drámai. Máskor teljesen balladisztikus vagy dallamokra emlékeztető. Elmesélésében sok az ismétlődés. Két gondolat tért vissza minduntalan életelvként: szabadon, nem szolga sorban élni, és a szülőföldhöz ragaszkodni.

Történeteiben van önirónia, bánat, vidámság. Sokszor egy-egy ének jutott eszébe, és eldalolta. A „szabad madár” számára az örök szabadság pátosztalan szimbóluma volt. A rabságot, hunyászkodást, könyörgést végtelenül megvetette. És ha dalolt, átszellemült arccal visszafiatalodott. Kendője álla alatt kioldódott, hófehér haját nyomban hátrasimította, és mosolygott maga elé. Mintha ott sem lettem volna ilyenkor. Környezete, a havas, az erdő, sőt a hegyoldalon áthaladó medve is hozzátartozott létéhez. Inkább, mint bárki idegen ember. Szóltam is, hogy az a medve ott tőlünk nem messze tán reánk támadhat... Hunyorgó szemmel felnézett a ballagó állatra, legyintett: az münkök soha nem bánt, tudja-e, okos állat a medve, magamagát óvja...

Első hangszalagrögzítéseimet lemásoltam itthon. Elhoztam a füzetet, tüzetesen átböngésztem, és újra visszatértem folytatni a beszélgetést. Minduntalan a *Szózat* gondolatainak csodálatos egyszerű megfogalmazásaiba botlottam a másolt mondatok között. Még az

imák mellé is az otthon, a szülőföld szeretetéről fűz mondatokat. Vallomást tesz, hogy miért is szereti annyira a Haláságot. Ez a költői megfogalmazás legnaivabb formája.

Tartással, nem magát sajnálva-sajnáltatva, csak némi mélabúval mesélte el első szerelme történetét. Mihelyt más hangulatú témára csapott át, azonnal felragyogott a székely aszszony természetes humora. Álomképeiben, melyek minduntalan megjelennek, misztika és sorsszerűség váltakozik.

A háborúról, a tehetetlen pusztulásról törtetek fel leghumánusabb emlékei. Panaszt itt sem véltem felfedezni még hangszínben sem. Lázadást, azt igen. Csibi Istvánné a megélt háborúk mindenképpen a kiszolgáltatottak védnökeként akart élni, és élt is. Balladás tömörséggel meséli a „történelmet”. Élte, ám nem értette a történelmet. Felcsattan a hangja, amikor saját falujabeliekről beszél, akik elestek a borókafenyők tövében: „Az élők fölött a halál aratott győzelmet. Vigasztalásnak helye nem volt. Csak az emberek mentését vállaltam.” Elmesélései részenként hiteles történelmi tények, és valóban magát is életveszélynek kitévő embermentése több ízben is azt bizonyítja: saját belső erkölcsi törvényei szerint él, a borzalmak árnyékában is felmutatva a legnagyobb emberi tisztaságot.

Emlékezéseiben az ember és természet egysege ezernyi hangulatváltozást hoz. Az ura

oktalan elhurcolása és a havasokról való elkergetése egy töről fakadó fájdalom. Siratja a tanyahelyet, ahol sarjút gyűjtött, és gyűlöli a maga sorsára ítétek közüi való gyáva, aljas embert, aki nem a becsület útján halad. Mint ahogy a cselédtartó gazdától télvíz idején repül haza keresztül a nagy havason, mert türehetetlennek tartotta a külön főztet; a kuláksággal nyomorgatók fölött madárlelkét repteti a reménnyel: annak megszüntetésére is sor kerül majd, mint tél után a tavasz idejére. Ebben úgy hitt, mint az álmok világában. Ezért nem futamodott meg soha a nehézségek elől, és nem kesergett nagy bánatán. Magány-érzete egy pillanatra sem bukkant fel, amíg fiatalkori küzdelméről beszélt. Csak az öreg-séggel járó elmagányosodás jelentkezik. Ott is szemérmesen, egy-egy mondattal jelezvén azt. Inkább a felgyorsult idő emberelszakító, természetfelejtő, romboló ijedelme magányos-sig a öreg napjait. Ezért tudja ünnepivé tenni, hittel ünnepelni a Halaság szépségét. Márka néni embereszménye: a természetben élő, havason munkálkodó tisztességes ember marad.

A lejegyzéskor sokat töprengtem a nyelv, a tájnyelv és irodalmi nyelv használatán. Végül kiderült, hogy éppen olvasmányai miatt keveredik beszédében a táj- és irodalmi nyelv. Kiváltképp akkor jelentkeznek nyelvi eltérések, amikor az események rögzítésekor olyan személyről vagy történetről szól, amelyik a

maga szűk közösségéhez tartozik. A fogalmak helyett a képekben való gondolkodás szerves része az ő világának. Sajátos költőiséget ad, hangulati skáláját úgy szélesíti, hogy a mesebeli hangulat mellett a nyelv mélységei is megmaradjanak.

Csibi Márika néni elbeszélő módja, egész élete: az élet ösztönös, keresetlen szépségű megfogalmazása. Vadon nőtt „fenyőbojt” ez a természetesség eredetiségével, bájával „felöltöztetett” nyelvezet. Sajátos jegye: a népköltészet világához való közelség és a lázadó indulat harmóniája. És a tájjal összefonódó történetek, életsorok mindig ízes, gyergyói tájnyelven szólalnak meg.

HORVÁTH ARANY

TARTALOM

PONTOT, VESSZŐT NEM ISMEREK, DE A SZÓ

MIND IGAZ / 1

CSIBI ISTVÁNNÉ SIKLÓDI MÁRIKA

ÖNÉLETÍRÁSA / 5

SZÓ- ÉS NÉVMAGYARÁZAT. ÖSSZEÁLLÍTOTTA

KIRÁLY LÁSZLÓ / 111

UTÓSZÓ. ÍRTA HORVÁTH ARANY / 119

KÉPEK JEGYZÉKE / 129

[Erdélyi Magyar Adatbank]

KIADTA AZ EURÓPA KÖNYVKIADÓ
A KIADÁSÉRT AZ EURÓPA KÖNYVKIADÓ IGAZGATÓJA FELEL
SZEDTE A NYOMDAIPARI FÉNYSZEDŐ ÜZEM
NYOMTA AZ ALFÖLDI NYOMDA
A NYOMDAI RENDELÉS TÖRZSSZÁMA: 85.6142.66-14-2
KÉSZÜLT DEBRECENBEN, 1985-BEN

[Erdélyi Magyar Adatbank]

FELELŐS SZERKESZTŐ: KIRÁLY LÁSZLÓ

A SOROZATOT TERVEZTE: MACZÓ ZSUZSANNA

MŰSZAKI VEZETŐ: MIKLÓSI IMRE

KÉSZÜLT 40000 PÉLDÁNYBAN, 6,48 (A/5) ÍV TERJEDELEMBEN

ISBN 963 07 3655 1